

USKONNOLLIS-KATSOMUKSELLISEN
ORIENTAATION TOTEUTUMINEN
VARHAISKASVATUKSESSA

Päivi Ervasti

Opinnäytetyö, kevät 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Pohjoinen, Oulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + diakonin

ja LTO:n virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Ervasti, Päivi. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen varhaiskasvatuksessa. Oulu, kevät 2011, 56.s. 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen, Oulu. Sosiaalian koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin ja LTO:n virkakelpoisuus.

Tämän työelämälähtöisen opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata varhaiskasvattajien kokemuksia uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta päivähoiton varhaiskasvatuksen arjessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa varhaiskasvatuksen ja seurakunnan välisestä yhteistyöstä ja sen toteutumisesta päivähoiton uskontokasvatuksen tukena. Tavoitteena oli myös uskontokasvatukseen liittyvien haasteiden ja kehittämisehdotusten esiin tuominen. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen toteuttamisen tueksi.

Opinnäytetyö oli luonteeltaan kvalitatiivinen ja aineisto kerättiin teemahaastattelulla. Työtä varten haastateltiin neljää varhaiskasvattajaa keväällä 2011. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyöhön osallistuneiden varhaiskasvattajien kuvaamana uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio ilmeni osana arjen pedagogiikkaa ja toteutui päiväkodin arjessa lapsilähtöisyytenä ja erilaisuuden huomioimisena. Haastateltavat kokivat uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuvan arkisessa kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa lasten kanssa, oman uskonnon, perinteen ja kulttuurin esillä pitämisessä sekä kulttuuristen tapojen ja toiminnallisten menetelmien avulla. Erilaisuuden huomioimisessa tuli esille kotien tukeminen sekä erilaisuuden kohtaaminen ja huomioimisen arjessa. Yhteistyön toteuttamisessa korostui varhaiskasvattajien vastuun, seurakunnan roolin sekä koulutuksen merkitys. Työn kehittämisessä, yhteistyön toteuttamisessa ja osaamisen vahvistamisessa nähtiin tarvetta. Tutkimuksen perusteella tarvetta oli erityisesti käytännönläheisten menetelmien ja konkreettisten toimintamallien kehittämiseksi päivähoitossa.

Asiasanat: varhaiskasvatus, uskontokasvatus, lapset, laadullinen tutkimus, sisällönanalyysi

ABSTRACT

Ervasti, Päivi. The occurrence of religion education orientation in early childhood education. Oulu, Spring 2011, 56 pages, 4 appendices. Language: Finnish. Diaconia University of Applied Sciences. Diak North, Oulu. Degree Programme in Social Services, Bachelor of Social Sciences + Deacon and Kindergarten teacher.

The purpose of this working life inspired thesis was to describe the experiences of the kindergarten teacher of religion education orientation in everyday life. The aim was to get knowledge of co-operation with the parish and how it works in support of religion education. The aim was also how challenges and ideas of developing come true. The aim was to provide information for the support of religion education in early childhood education.

The research method was qualitative and the data was collected by a theme interview. For the thesis four kindergarten teachers were interviewed in the spring 2011. The data were analysed with data based content analysis.

As described by kindergarten teachers who took part in the thesis, religion education orientation came true as child-centred and recognition of different kinds of people in the everyday life of kindergarten. Those who were interviewed felt that religion education orientation came true in the following situations: everyday meeting and interaction with children, by their own religion, tradition and culture and through the operational methods and cultural habits. Taking notice of differences was included to support homes and meeting the differences in everyday life. The responsibility of kindergarten teachers, the role of parish and the significance of education were emphasized in the implementation of co-operation. There was a need for the developing of work, implementation of co-operation and the strengthening of competence. Especially there was a need for practical methods and concrete operation models.

Keywords: early childhood education, religion education, children, qualitative research, content analysis

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLLYS	4
1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUKSEN USKONTOKASVATUS MONIMUOTOISESSA YHTEISKUNNASSA.....	8
2.1 Yhteiskunnan muutos haasteena uskontokasvatukselle.....	8
2.2 Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen merkitys	10
2.3 Varhaiskasvatussuunnitelma ja sisällönorientaatiot	12
2.4 Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa.....	13
2.5 Varhaiskasvatus ja uskontokasvatus Kiimingissä.....	14
3 VARHAISKASVATUKSEN JA SEURAKUNNAN VÄLINEN YHTEISTYÖ	16
3.1 Diakonian määritelmiä.....	16
3.2 Lapsidiakonia ja diakoniakasvatus	18
3.3 Varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja kirkossa	20
3.4 Mentorointi varhaiskasvatuksen tukena ja yhteistyömuotona	21
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	23
4.1 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja opinnäytetyötehtävät	23
4.2 Teoreettinen lähestymistapa ja metodi.....	23
4.3 Aineiston keruu	24
4.4 Aineiston analysointi	26
5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	30
5.1 Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen lapsilähtöisyytenä	31
5.1.1 Lapsen kohtaaminen ja vuorovaikutus.....	31
5.1.2 Kulttuurin ja perinteen esillä pitäminen.....	31
5.1.3 Oman uskonnon ja tapojen esillä pitäminen	32
5.1.4 Toiminnalliset menetelmät.....	33
5.2 Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen erilaisuuden huomioimisena.....	34
5.2.1 Kotien tukeminen.....	34
5.2.2 Erilaisuuden ilmeneminen	35

5.3 Yhteistyön selkeyttävä vaikutus	37
5.3.1 Seurakunnan roolin merkitys	38
5.3.2 Varhaiskasvattajien vastuun merkitys.....	39
5.3.3 Koulutuksen merkitys	39
5.4 Uskontokasvatuksen haasteet ja kehittämisen tarpeet varhaiskasvatuksessa	40
5.4.1 Työn kehittäminen	41
5.4.2 Yhteistyön toteuttaminen	42
5.4.3 Osaamisen vahvistaminen.....	42
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	44
7 POHDINTA	45
7.1 Tulosten tarkastelua aiempiin tutkimuksiin pohjautuen	45
7.2 Opinnäytetyön eettisyys.....	47
7.3 Opinnäytetyön luotettavuus	49
LÄHTEET.....	50
LIITE 1.....	57
LIITE 2.....	58
LIITE 3.....	59
LIITE 4.....	60

1 JOHDANTO

Globalisoituminen ja yhteiskunnan murrosprosessit vaikuttavat ihmisten arvoihin ja synnyttävät arvoristiriitoja. (Hilksa, 2003, 109). Moniuskontoisessa maailmassa vaaditaan kykyä käsitellä omaa uskonnollisuutta, kykyä arvostaa erilaisia uskonnollisia käsityksiä sekä kykyä toimia eettisesti erilaisissa tilanteissa. (Kallioniemi, 2004, 54–55). Muuttunut tilanne saa varhaiskasvattajat pohtimaan miten uskontokasvatusta tulisi toteuttaa päivähoitossa. (Kallioniemi, 2005, 16). Päivähoitossa uskontokasvatus toteutuu heikosti ja sen toteuttaminen koetaan osaltaan tabuna. (Hilksa, 2003, 108). Samanaikaisesti vanhempia huolestuttaa muun muassa häviävätkö jouluperinteet suomalaisten koulujen ja päiväkotien joulunvietosta. (Mauno, 2010, 8).

Lasten ja lapsiperheiden asema Suomalaisessa yhteiskunnassa herättää monella tavoin huolta. (Paarma, 2009, 17–19). Perherakenteiden muuttuminen ja uudenlainen kasvuympäristö muuttuvassa maailmassa asettaa haasteita kasvatukseen, arvojen ja perinteiden esille tuomisessa. (Räsänen, 2009, 152–154). Euroopan laajuisesti on käyty keskustelua uskonnollisesta kompetenssista, mikä tarkoittaa kykyä käsitellä omaa uskonnollisuutta ja sen ulottuvuuksia sekä valmiuksia dialogiin uskonnollisissa kysymyksissä. (Kallioniemi & Ubani, 2010, 325). Uskontokasvatus kuuluu lapsen oikeuksiin ja sen toteutumisessa perheet ja vanhemmat tarvitsevat tukea sillä esillä on ymmärtämätöntä uskonnonvapauden tulkintaa. (Paarma, 2009, 17–19.)

Varhaiskasvatuksen asema vahvistui merkittävästi valtioneuvoston hyväksymän valtakunnallisen linjauksen (2002) myötä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005). Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus Stakes on julkaissut vuonna 2003 varhaiskasvatussuunnitelman (Vasun) perusteet, jossa määritellään varhaiskasvatuksen arvopohja. Sen taustalla on lapsen oikeudet ja Suomen perusoikeuslainsäädäntö. (Kallioniemi, 2008, 15.)

Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteutumista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittymistä ja luoda edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi. Ensisijaisena tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kasvun tukeminen. Lapsi on pienestä pitäen sekä

fyysinen, psyykinen, henkinen että hengellinen kokonaisuus. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma, 2008, 39.)

Uskontokasvatukseen toteuttamiseen liittyy monenlaisia haasteita. Aikaisempien aihetta käsittelevien tutkimuksien tarkastelussa tulee esille muun muassa epävarmuus uskontokasvattajana ja monikulttuurisuuden tuomat haasteet. Uskontokasvatus koetaan orientaatioalueena varhaiskasvatuksessa vaikeana ja sen toteutuksen arvellaan vähentyneen. Erityisesti Hyytiäinen (2009) tuo esille miten uskonto- ja katsomuskasvatuksen merkitystä arvostetaan, mutta sitä ei haluta toteuttaa, ettei loukata ketään.

Tämän työelämälähtöisen opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla Kiimingin kunnan varhaiskasvattajien kokemuksia uskonnollis-katsomuksellisesta sisällönorientaatiosta ja sen toteutumisesta varhaiskasvatuksen arjessa. Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa varhaiskasvatuksen ja seurakunnan välisestä yhteistyöstä ja sen toteutumisesta päivähoiton uskontokasvatuksen tukena. Yhtenä tema-alueena on myös haasteiden ja kehittämisehdotusten esiin tuominen. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa uskontokasvatuksen toteuttamisessa sekä yhteistyössä seurakunnan kanssa.

2 VARHAISKASVATUKSEN USKONTOKASVATUS MONIMUOTOISESSA YHTEISKUNNASSA

2.1 Yhteiskunnan muutos haasteena uskontokasvatukselle

Yhteiskunnallinen murros sekä globalisaatio vaikuttavat suomalaiseen arvomaailmaan ja tämä muuttaa uskonnon asemaa ja merkitystä. Uskonnon suhde kulttuuriin tulee entistä läheisemmäksi. Luterilaisuudella on keskeinen merkitys suomalaiseen kulttuuriin, sen perusarvoihin ja kansalliseen identiteettiin. Uskonnon kautta kanavoidaan eettisten ja moraalisten arvojen lisäksi perinteisiä, kansallisia ja kulttuurisia arvoja. (Hilka, 2003, 109.) Elinympäristön moniarvoistuminen vaikuttaa asenneilmastoon, joka huokuu erilaisuuden hyväksyntää. Muutos koskettaa koko Eurooppaa, joka etsii identiteettiään muuttoliikkeiden keskellä. (Komulainen, 2008, 29.) Syvä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen murros vaikuttaa ihmisen suhtautumisessa omaan minään, persoonaan ja yhteiskuntaan. Perinteisten mallien rikkoutuessa on pohdittava uudella tavalla suhdetta yksilölliseen identiteettiin sekä yhteisölliseen identiteettiin. Yksilön vastuu omasta elämästä kasvaa. (Kallioniemi, 2005, 17.)

Suomalainen yhteiskunta on muuttunut viime vuosikymmeninä voimakkaasti. Modernisaation myötä tulleet vaikutukset näkyvät useilla eri elämänalueilla. Yhteiskunta on vaurastunut, ihmisten elinikä ja koulutustaso on kohonnut ja asuminen on keskittynyt kaupunkeihin. Moniarvoisuus ja monikulttuurisuus ovat näkyvästi lisääntyneet 1990 -luvulta lähtien. (Kallioniemi, 2005, 11; Komulainen, 2008, 29.) Uskonnon ja uskonnollisuuden luonne muuttuu yhteiskunnallisen murroksen myötä. Keskeisiä tunnuspiirteitä tämän päivän uskonnollisuudelle on kansainvälistyminen, eriytyminen, privatisoituminen, tunnuskuntien rajojen katoaminen ja tunteiden sekä kokemusten painottuminen. Uskonnolla ei yhteiskunnallisesti pitkään aikaan ole ollut maassamme näkyvää roolia. Painopiste on yksityisten ihmisten ja perheiden harjoittamassa uskonelämässä. (Heino, 2002, 23.)

Yhteiskunnan murrosprosessit vaikuttavat suomalaisten identiteettiin ja arvoihin. Kaupungistuminen on tuonut mukanaan juurettomuutta. Perinteiset elämäntavat ja arvot eivät siirry samanlaisina sukupolvilta toisille. Modernissa kilpailuyhteiskunnassa

ihmiset ovat monien haasteiden edessä, eivätkä kaikki pysy mukana. Ilmenee syrjäytymistä. Vaativan työn tai työttömyyden varjossa vanhemmilla on vähän voimavaroja lapsilleen ja he tuntevat epävarmuutta kasvatustehtävässä. (Hilska, 2004, 75.) Murrosprosessit synnyttävät arvostiriitoja, tuovat mukanaan epävarmuutta ja ennustamattomuutta tulevaisuutta kohtaan. Tutkimusten mukaan nuorten perheiden tiedot juuristaan ja traditiosta on vähäistä. Tapa- ja juhlakulttuuri on ohentunut aikaisemmasta. Euroopan laajuisesti on alettu puhua uskonnollisesta ymmärryksestä ja kompetenssista, joilla viitataan uskonnon opetuksen ja oppimisen liittyvän kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen. Moniuskontoisessa ja globalisoituvassa maailmassa vaaditaan kykyä käsitellä omaa uskonnollisuutta, kykyä arvostaa erilaisia uskonnollisia käsityksiä ja kykyä toimia eettisesti erilaisissa tilanteissa. (Kallioniemi, 2004, 54–55.)

Murrosprosessit koskettavat uskonnonopetusta ja sen oppisisältöjä. Yhteiskunnan muuttuva tila voidaan nähdä uskonnonopetuksen kehittämisen pohjana. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatukselle tämä asettaa merkittävän haasteen. (Kallioniemi & Luodeslampi, 2005, 39.) Kasvatusalan ammattilaiset ovat haasteiden edessä pohtiessaan, miten lapsia ja nuoria on autettava elämään monimuotoisessa todellisuudessa. (Komulainen, 2008, 29). Useissa päiväkodeissa on keskusteltu siitä, miten uskontokasvatus tulisi toteuttaa muuttuneessa kulttuurisessa tilanteessa. Lastentarhanopettajat ovat tulleet varovaisiksi ja epävarmoiksi uskontoon liittyvien kysymysten käsittelyssä. (Kallioniemi, 2005, 16.) Aihetta käsittelevissä tutkimuksissa tulee esille varhaiskasvattajien epävarmuus uskontokasvattajan roolissa. Osa-alueen toteuttaminen koetaan arjessa vaikeana, mutta samanaikaisesti tärkeänä. (Mattila 2006, 53; Jussila & Koivukangas, 2008, 28–30.) Hyytiäisen (2009) tutkimuksessa käy ilmi uskontokasvatuksen toteuttamisen kaikille sopivalla tavalla olevan vaikeaa monikulttuurisuudesta johtuen. (Hyytiäinen, 2009). Uskontokasvatuksen toteuttaminen koetaan päiväkodeissa tabuna ja esiopetuksen sisältöalueista heikoimpana. Nämä tekijät tuovat uusia haasteita päivähoiton uskontokasvatuksen toteuttamiseen. (Hilska, 2003, 108.)

2.2 Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen merkitys

Kasvatus on sidoksissa siihen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, jossa kasvatusta annetaan. Lisäksi siihen vaikuttaa vallalla oleva ihmiskäsitys. (Kallioniemi, 2008, 12.) Uskontokasvatus kohtaa erilaisia haasteita muuttuvassa maailmassa. Uudenlainen kasvuympäristö asettaa omat haasteensa kasvatuksen toteuttamisessa. Arvojen ja perinteiden siirtyminen sukupolvelta toiselle edellyttää vastavuoroista sosiaalista vuorovaikutusta. Perherakenteiden muuttuminen, sukupolvien välisen ketjun katkeaminen, lasten varhainen itsenäistyminen sekä median vaikutuspiiriin lisääntyminen kertovat siitä, että perinteisten kasvatusinstituutioiden roolit korvautuvat nykyisin uudennlaisilla verkostoilla. (Räsänen, 2009, 152–154.) Kun yhteisö ja sen tavat eivät enää samalla tavalla tue yksilön oman identiteetin rakentumista kuin ennen, asettaa se kirkon lapsityön haasteiden eteen. Lapsen itseymmärryksen tukeminen ja kasvaminen on tärkeää. Niemen (1998) mukaan lapsen on hyvä saada vastauksia siihen kuka minä olen, mistä tulen, mihin haluan olla menossa ja mistä saan tukea. (Kallioniemi, 2004, 56–57.)

Kirkon ja koulun välillä on kautta aikojen vallinnut side, joka on määrittänyt sitä suhdetta miten uskontokasvatus toteutuu. Kun koulun ote uskontokasvatuksessa on höltynyt, on kirkon kasvatustyö saanut uusia haasteita. (Räsänen, 2009, 152.) Uskontokasvatuksen rooli on merkittävä eri tavoin uskovien välillä. Avoimen elämänasenteen luominen on yksi keskeinen uskontokasvatuksen tavoite. (Komulainen, 2008, 33.)

Varhaiskasvatuksessa uskontokasvatuksen hoitaminen on erittäin tärkeää. Oman uskonnon tuntemus osana omaa kulttuuri-identiteettiä on monikulttuurisessa yhteiskunnassa yksi uskontokasvatuksen keskeisimpiä tehtäviä. Lapselle on tarpeen antaa mahdollisuuksia uskonnollisen elämänpiiriin liittyvien asioiden pohdiskelussa ja elämänskysymysten äärellä. Lapsen luontaista herkkyyttä ja kiinnostusta suuria kysymyksiä kohtaan ei pidä sammuttaa, vaan antaa parhain mahdollinen tuki. (Kallioniemi, 2008, 23.) Majakankaan (2005) pohtii miten uskontokasvatusta tulisi toteuttaa niin, että se olisi luonteva osa päiväkodin arkea ja miten kasvattajien tulisi toimia keskustellessa kasvatuksellisista asioista lasten kanssa. (Majakangas, 2005).

Uskonnonvapaus on kansainvälisesti kaikkein vanhin perusoikeus. Modernin ajan kehitysasteena uskonnonvapauden historiallisessa kehityskulussa voidaan pitää uskonnonvapauden yhdenvertaista ihmisoikeuksien toteuttamista, jossa kaikenmuotoinen syrjintä ja suvaitsemattomuus tulee poistaa. Ihmisoikeuksien julistukseen kuuluu 18.§ määritelmä uskonnonvapaudesta, jossa ”Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnonvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.” (Ihmisoikeudet i.a.) Uskonnonvapauden ulottuvuuteen liittyy olennaisesti myös vanhempien kasvatusoikeus, jonka mukaan ”Vanhemmilla on ensisijainen oikeus valita heidän lapsilleen annettavan opetuksen laatu”. (Seppo, 2008, 100–103.)

Suomen perustuslain 11§:n mukaan jokaisella suomalaisella on oikeus omaan uskontoon. Tämän lisäksi lapsilla ja nuorilla on oikeus saada uskontokasvatusta. Suomi edustaa ainoana maana maailmassa uskonnollisen kasvatuksen asemaa, joka on kirjattu lakiin. (Petäjä, 2008, 121.) Laki lasten päivähoitosta (304/83, 2a §) määrittää lapsen uskonnollisen kasvatuksen osaksi päivähoiton kokonaisuutta. ”Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoiton tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta.” (Laki 304/83, 2a §.)

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus toteutuu yhteiskunnan ja kirkon kasvatustarjoamien toimesta. Uskonnollisen kasvatuksen, jota järjestetään yhteiskunnan toimesta, ja johon varhaiskasvatuksen uskontokasvatus kuuluu, tehtävänä on kulttuurisen, uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen tarjoaminen. Kristillinen kasvatustarjoaminen on kotien tehtävä. Kasteopetusta tarjoaa seurakunta. Kaksi viimeisintä ovat sisällöltään hyvin samanlaisia ja perustuvat kristinuskon ja raamatun opetuksen pohjalle. Näiden tehtävä on myös kristillisen uskon sisäistäminen elämää kantavaksi voimaksi. (Petäjä, 2008, 122.) Lapsen oikeuksiin kuuluu saada jo kotona uskonto- ja arvokasvatusta. Uskonnollinen kasvu on yhtä merkittävää kuin muutkin osa-alueet elämässä, kuten puhuminen, liikkuminen tai lukemaan oppiminen tai ajattelun

kehittyminen. Näissä asioissa lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta ja välineitä. (Lindfors, 2010, 8.)

Lasten ja lapsiperheiden asema yhteiskunnassa on herättänyt monella tavoin huolta. Johtavan nuorisotutkija Hoikkalan mukaan yhteiskuntamme lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa odotuksissa ja vaatimuksissa on vaarallisia vinoutumia. Perheet tarvitsevat tukea kasvuympäristön ja ilmapiirin luomisessa sekä arvojen välittämisessä. Uskontokasvatus on tärkeä ja merkittävä lapsen perusoikeus, jonka välityksellä luodaan rakennusaineiksia maailmankuvan muodostumiseen. (Paarma, 2009, 19–20.)

2.3 Varhaiskasvatussuunnitelma ja sisällönorientaatiot

Valtioneuvoston hyväksymän valtakunnallisen linjauksen (2002) myötä varhaiskasvatuksen asema vahvistui merkittävästi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Stakes on julkaissut vuonna 2005 varhaiskasvatussuunnitelman (Vasun) perusteet, jossa määritellään varhaiskasvatuksen arvopohja. Sen taustalla on lapsen oikeudet ja Suomen perusoikeuslainsäädäntö. (Kallioniemi, 2008, 15.) Varhaiskasvatuksen toteuttamisessa korostetaan monimuotoista yhteistyötä eri tahojen kanssa. Verkostoyhteistyö toteutuu varhaiskasvatuksen linjauksen mukaisesti laajan perhettä ja lasta palvelevan verkoston kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 10, 12.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteutumista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittymistä ja luoda edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi. Ensisijaisena tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kasvun tukeminen. Lapsessa toteutuu pienestä pitäen sekä fyysinen, psyykinen, henkinen että hengellinen ulottuvuus. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma, 2008, 39.)

Varhaiskasvatuksessa on tarpeen määritellä, miten lapsen kasvutapahtuma etenee. Selkeän viitekehyksen avulla on pyrkimys turvata lapselle maailmasta syntyvän kuvan monipuolisuus, eheys ja kokonaisvaltaisuus. Keskeiset sisällöt rakentuvat kuuden orientaation muodostaman kokonaisuuden varaan. Orientaatioalueita ovat

matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 24.)

Orientaatio käsitteen voi ymmärtää välineiden ja valmiuksien antamisella lapselle, joiden avulla lapsi vähitellen pystyy perehtymään, ymmärtämään ja kokemaan ympäröivän maailman monimuotoisia ilmiöitä. Elämää tarkastellaan tietystä näkökulmasta ja aiheet, ilmiöt sekä sisällöt liitetään lasten lähiympäristöön, arkeen ja konkreettisiin kokemuksiin niin, että lapsella on mahdollisuus tehdä asioista havaintoja ja muodostaa omia käsityksiä. (Halme, 2010, 13.)

Varhaiskasvatuksessa lapsi ei opiskele, eikä suorita, eikä hänelle aseteta suoriutumista vaatimuksia. Orientaatioiden tarkoituksena on olla kehyksenä siitä, millaisia kokemuksia, tilanteita ja ympäristöjä kasvattajien tulee etsiä, muokata ja tarjota lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen tukemiseksi. Kasvattajalla on tässä merkittävä rooli, koska hänellä on tuntemus lapsiryhmän edellytyksistä sekä olosuhteista sekä lasten yksilöllisestä tuntemuksesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005, 24–25.)

2.4 Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa

Uskonnonvapauslain uudistuksen ja uuden varhaiskasvatussuunnitelman myötä uskontokasvatus on noussut uudella tavalla esille. Varhaiskasvatussuunnitelmassa yhtenä orientaatioalueena on uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. (Mattila, 2008, 62.) Orientaation ytimen muodostavat uskonnolliset, hengelliset ja henkiset asiat ja ilmiöt. Orientaatiossa tutustutaan lapsen oman uskonnon tai katsomuksen perinteeseen sekä perehdytään sen tapoihin ja käytäntöihin. Lapselle tarjotaan mahdollisuus hiljaisuuteen ja ihmettelyyn sekä kyselemiseen ja pohdintaan. (Kallioniemi, 2008, 16.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan myös lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta ja symbolista sekä tätä kunnioitetaan, tuetaan ja vahvistetaan. Lapselle annetaan mahdollisuus tutustua lähellä olevien erilaisten uskontojen ja katsomusten tapoihin. Erityisesti painotetaan sitä, että lapsikohtaisista sisällöistä sovitaan lapsen vanhempien kanssa käydyssä kasvatustalkustelussa, joka kirjataan

lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Kallioniemi, 2008, 16; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 27; Halme, 2010,16.) Orientaatioalueiden tarkastelu vaati syvempää tutkistelua. Kun lapsille annetaan mahdollisuus tutustua oman uskonnon tai katsomuksen perinteeseen ja sen tapoihin ja käytäntöihin, annetaan lapsille mahdollisuus oman uskonnollisen ja katsomuksellisen identiteetin muodostamiseen ja rakentamiseen. Uskonto koskettaa syvällisesti ihmisen minuutta. (Kallioniemi, 2008, 16.)

Lapsen uskontoon liittyvät kysymykset on tärkeä ottaa vakavasti. Kyseleminen ja pohdinta ovat hyviä lähtökohtia asioiden käsittelyssä. (Halme, 2010, 15). Hiljaisuuden ja hiljentymisen kokemuksessa lapsi voi kokea olonsa turvalliseksi. Hiljaisuus löytyy ihmisen sydäimestä. Hiljaisuuteen ja hiljentymiseen liittyy ajatus pyhän olemassa olosta. Hiljentymisen, pysähtymisen ja meditaatio ihmisiä suuremman edessä, liittyy lähes kaikkiin uskontoihin ja on eri uskontoja yhdistävä tekijä. Päivähoidon arjessa lapsella on monimuotoisia tilanteita luonnostaan, missä hän kohtaa hiljaisuuden ja itsensä, eikä hiljaisuus liity ainoastaan hartauskäytäntöihin. (Heinonen, 2002, 29–34; Ahteenmäki-Pelkonen, 1993, 69–71.)

Uskonnollis-katsomuksellisessa orientaatiossa korostetaan lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta ja symbolista, sekä tämän kunnioittamista ja vahvistamista. Taustalla on anglosaksisissa maissa syntynyt virtaus spiritualiteettikasvatuksesta, jossa painotetaan holistista ja kokemuksellista oppimista konstruktivistisen kasvatuskäsityksen sijaan. Keskeistä on lasten persoonallisten, sisäisten kokemusten tarkastelu. (Kallioniemi, 2008, 17.) Symbolididaktiikka on myös yksi ajankohtaisista kansainvälisistä suuntauksista. Symbolit edustavat jotakin ja ovat moni merkityksellisiä. Lapsen kasvuprosessissa ja symbolifunktion kehittyessä kehittyä myös vuorovaikutus ympäristön kanssa. (Luumi, 1997, 215–223.)

2.5 Varhaiskasvatus ja uskontokasvatus Kiimingissä

Kiimingin varhaiskasvatussuunnitelma (Vasu) perustuu valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Ne yleiset linjaukset, joita päivähoidon arjessa toteutetaan, ovat esillä kunnan varhaiskasvatus suunnitelman linjauksessa.

Varhaiskasvatusta ohjaa valtakunnallinen päivähoitolaki sekä kunnan omat asiakirjat. (Kiimingin kunnanvarhaiskasvatussuunnitelma i.a.)

Kiimingissä päivähoito on alueellistettu vuonna 2004. Päivähoitoalueita on tällä hetkellä kuusi. Alueilla on päiväkoteja ja perhepäivähoitoa sekä yksityisiä palvelun tuottajia. Kiiminki kuntana on muuttovoittoinen kunta. Sen väkiluku oli 2006 vuoden alussa 12 108. Kiiminki on myös hyvin lapsirikas kunta, joten palvelujen tarve varhaiskasvatuksessa on jatkuva haaste. Päivähoidon henkilöstöön kuului 2006 vuonna 108 työntekijää. Kunnallista päivähoitoa käytti tuolloin 876 lasta, joista päiväkodissa oli 619 lasta, perhepäivähoidossa 257 lasta ja kotihoidontuenpiirissä 613 lasta. (Kiimingin kunnan varhaiskasvatussuunnitelma i.a.)

Varhaiskasvatuspalveluihin kuuluu myös Kiimingin seurakunnan järjestämä lapsityö. Toiminta muotoina on päiväkerho ja pyhäkoulutyö. Päivähoito ja seurakunta toteuttavat yhdessä laadittua toimintasuunnitelmaa uskontokasvatuksen toteuttamiseksi päivähoitossa. Lapsityöntekijät vierailevat päiväkodeissa puolivuositain. Pääsiäis- ja joulukirkkotapahtumat toteutetaan yhdessä. Uskontokasvatusvastaavat toimivat jokaisella alueella osallistuen koulutuksiin. (Kiimingin kunnan varhaiskasvatussuunnitelma i.a.) Keväällä 2010 uskontokasvatuksesta järjestettiin koulutustilaisuus varhaiskasvattajille ja siellä eritoten rohkaistiin varhaiskasvattajia uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseen päiväkodeissa. Keskustelua käytiin uskontokasvatuksesta ja kasteopetuksen välisestä erosta sekä vaihdettiin arjen kokemuksia toisten varhaiskasvattajien kanssa. (Birgitta Kontio, henkilökohtainen tiedonanto, 2010.)

Seurakunnan lapsityönohjaajan mukaan on koettu, että varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa ollaan ”toisen tontilla”. Tarpeen olisi kehittää ja luoda uusia käytäntöjä niin, että molemminpuoliset tarpeet huomioitaisiin. Tavoitteena olisi, että seurakunnan tehtävä tulevaisuudessa olisi enempi olla tukemassa varhaiskasvattajia omassa merkittävässä roolissaan. Seurakunnan rooli vaihtuisi tekemisestä tukemiseen. Uskontokasvatuksen merkityksestä puhuttiin ja siitä kenen sitä tulee antaa. Seurakunta tässä vaiheessa on herännyt miettimään, miten he voisivat olla varhaiskasvattajien tukena ja sen pohjalta on noussut ikään kuin lähtölaukaus mentoroinnille. (Birgitta Kontio, henkilökohtainen tiedonanto, 2010.)

3 VARHAISKASVATUKSEN JA SEURAKUNNAN VÄLINEN YHTEISTYÖ

3.1 Diakonian määritelmiä

Diakonia on erottamaton osa kirkon elämää ja samalla yksi kirkon perustuntomerkeistä. Diakonia perustuu kristilliseen uskoon ja rakkauteen, joka toteutuu palveluna kirkon elämässä. (Jussila, Oinonen, Unkuri & Vatanen, 2004, 50.) Palvelu oli keskeinen kuva siitä, mikä Jeesuksella itsellään oli tehtävästään. Evankeliumin mukaan ”Ihmisen Poikakaan ei tullut palveltavaksi, vaan palvelemaan ja antamaan henkensä lunnaiksi kaikkien puolesta.” (Matt. 20:28) (Veijola, 2002, 14.) Diakonian perustehtävää määriteltäessä viitataan Uuteen testamenttiin ja alkuseurakuntaan. Raamatusta nostetaan esille kertomus Laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10:25–37), pidetään merkittävänä kultaista sääntöä (Matt. 7:12), rakkauden kaksoiskäskyä (Matt. 22:37–40) ja korostetaan Jeesuksen toimintaa esimerkkinä köyhien, sairaiden, syrjittyjen ja kärsivien ystävänä ja auttajana. Hän kuunteli, paransi, auttoi ja julisti anteeksiantamuksen sanomaa. (Veikkola, 2002, 107, 115; Räisänen, 2007, 45–46.)

Diakonia on luonteva osa kirkon ja seurakunnan toimintaa. Diakoniaa sävyttää rakkaudentäyteinen kristillinen kohtaaminen, joka on osa kirkon arkea. Kaksituhatuotisessa kirkon historiassa diakonia on saanut erilaisia muotoja ja ollut alituisesti uusiutumisvaiheessa. (Ryökäs, 2006, 9.) Diakonia-sanan sisältö on kansainvälisessä ekumeenisessä keskustelussa laaja. Saksalais-pohjoismainen perinne on puolestaan merkinnyt diakonian lähimmäisen ruumiillisena, taloudellisena ja henkisenä tukemisena. Yhteiskunnallinen vastuu ja muut laajemmat teemat ovat jääneet syrjemmälle. (Ryökäs, 2002, 395.) Yhteiskunnallinen kehitys vaatii perinteisten käsityksien murtamista ja tulevaisuuden haasteena ovat diakonian uudelleen määrittäminen teologiset pulmat huomioiden. (Malkavaara, 2007, 120–121).

Diakonian käsitteellisissä määritelmissä vallitsee monimuotoisuuden kirjo. Diakonosanan käänöksellä palvelija on viitattu Apt. 6. lukuun ja 1. Tim. 3. lukuun ja kuvataan diakoniaa seurakunnan virkana. John N. Collins on analysoinut ´diakonian` merkitystä tältä pohjalta ja kyseenalaistanut sen tulkinnan yksipuolisuuden. (Collins, 2009, 133; Gothoni & Jantunen, 2010, 57; Latvus, 2009, 36.) 1990-luvulla kirjoittamassaan kirjassa

Collins tulkitsee raamattua ja tekee analyysiä Uuden testamentin pohjalta. Huomion arvoista ja erityistä tulkinnoissa hänen kirjansa pohjalta on se, miten diakonia nimikkeen alla nähdään erilaisia asioita. (Collins, 2009, 148–153; Ryökäs, 2002, 398; Latvus, 2009, 36–37). Blennbergerin määritelmien mukaan diakonia voidaan tulkita kapeasti, joka on ammattilaisen tekemää diakoniatyötä. Laajimmillaan diakonian voi kuvata kaikkena hyvinä ja rakentavina tekoina ihmisten ja lähimmäisten välillä. (Blennberger, 2002, 167–171).

Diakonia käsitetään koko seurakunnan asiana. Se liittyy olennaisesti seurakunnan elämään ja toimintaan. Kirkon ja seurakunnan perustehtävä ilmentää näitä ajatuksia. (Honkkila, 2002, 269). Kirkkolain (4.luku 1§) mukaan seurakunnan yhtenä tehtävänä on huolehtia diakonian toteuttamisesta (Kirkkolaki 1993). Kirkkojärjestyksessä (4.luku 3§) sanotaan, että seurakunnan ja sen jäsenten tulee harjoittaa diakoniaa, jonka tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Toiminnasta määrätään tarkemmin kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston hyväksymässä diakoniatyön johtosäännössä. (Kirkkojärjestys 1991.)

Ryökäs (2000) pohtii tutkimuksessaan Oppiiko diakonian? sitä kuinka ei ole yhtä ja ainoaa tapaa ymmärtää diakonia ja diakoniatyö. Hän viittaa myös toteuttamaansa toiseen ruotsiksi laadittuun tutkimusprojektiin, Helhetsdiakoni (2000), jossa lähestytään diakoniaa kokonaisdiakoniana. Teoreettisen tarkastelun lähtökohtana on luterilainen käsitys diakoniasta. Lutherin mukaan kirkko on siellä missä Sanaa julistetaan ja sakramentteja jaetaan ja siellä on myös uskovia. Usko on se mikä antaa lisävoimaa lähimmäisenrakkauteen. Diakonia nähdään jokaisen ihmisen toimintana lähimmäisen hyväksi, olipa uskon rooli tietoista tai ei. Diakonia ilmentää ihmiskäsitystä, jossa jokaisella ihmisellä on arvo Jumalan luomistyön mukaan. Siten ei ole myös toista tärkeämpää tekoa vaan tärkeää on huolehtia ihmisestä ihmisenä. Kokonaisdiakonia tarkastelee kokonaisuutta kolmessa mielessä; jossa kohteena on koko ihminen, diakonia nähdään koko yhteiskunnan kontekstissa ja diakoniaa tulee tarkastella dynaamisena, relevanttina toimintana. (Ryökäs, 2000, 30–32.)

Diakonialla on useita perusfunktioita, joita on eriaikoina painotettu eritavalla. Näitä ovat karitatiivinen, sosiaalinen, pastoraalinen, katekeettinen, liturginen ja missionäärinen.

Karitatiivisuus on yksilöllistä ja välitöntä lähimmäisenrakkautta, palvelua lähimmäisen hyväksi. Hädässä olevien ihmisten auttaminen on ohjannut myös toimintaa suuntaamaan hädän syihin ja niiden poistamiseksi. Tämä sosiaalinen funktio on johtanut kehittymään yhteiskunnalliseen ja poliittiseen suuntaan. Pastoraalinen eli sielunhoidollinen ulottuvuus on liittynyt läheisesti vaikeuksissa olevien hengelliseen tukemiseen. Katekeettinen funktio kuvaa diakonian merkittävää kasvatustehtävää. Diakoniaan liittyy myös liturginen ulottuvuus. Diakonia ammentaa voimaa yhteisestä jumalanpalveluksesta ja samalla diakonian arjesta nousevat esille ne asiat ja kysymykset, joita tuodaan yhteiseen rukoukseen. Missionäärisyys on ehkä heikoiten toteutuva diakonian muoto, mutta se nähdään kirkon keskeisenä tehtävänä kristityille annetun lähetystehtävän perusteella. (Veikkola, 2002, 115–117; Kolkka, Mantela, Holopainen, Louhela, Packalen & Kaisvuo, 2009, 209.)

Kirkko elää ja toimii ennen kaikkea ihmisten arjessa, arkisessa kutsumuksessa, heidän omassa elin- ja työympäristössään. (Honkkila, 2002, 270–271). Diakoniatyön rooli yhteiskunnallisena arvokasvatustajana nähdään jo nyt merkittävänä ja tulevaisuudessa merkitys vain vahvistuu. Eettisyys, rehellisyys ja luottamus sekä tasa-arvon toteutuminen yhteiskunnassa, ovat asioita jotka sisältyvät diakoniakasvatukseen ja joita joudutaan diakoniatyössä analysoimaan toistuvasti. (Väisänen, 2010, 48.) Rättyä (2009) kiteyttää tutkimuksensa lähtökohdissa diakoniatyön olevan sidoksissa yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin. Diakoniatyön luonteeseen kuuluu se, että se muuttaa sisältöään kunkin yhteiskunnallisen tilanteen mukaan voidakseen parhaiten täyttää päämääränsä. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että diakoniatyön on jatkuvasti kehitettävä työmuotojaan ja työmenetelmiään eikä se voi pysähtyä paikoilleen. Yhteisvastuu edellyttää diakoniakasvatuksen, diakoniavastuun ja yhteisöllisyyden lisäämistä ja vapaaehtoistyön ja yhteistyön kehittämistä. (Rättyä, 2009, 51, 123–126.)

3.2 Lapsidiakonia ja diakoniakasvatus

Diakoniaan liittyvä kasvatustehtävä eli katekeettinen tai pedagoginen funktio on osa diakonian toimintaa arjessa. Ennen kansanopetuksen kehittymistä nykyiseen muotoon köyhien perheiden lasten sekä orpojen kasvattaminen ja kouluttaminen oli osa

diakoniatyötä. Nykyisin katekeettinen funktio toteutuu seurakuntien järjestämässä diakoniakasvatuksessa, jonka muotona ovat muun muassa seurakunnan järjestämät pyhäkoulut, päiväkerhot, pikkukirkot sekä rippikoulut, leirit ja retkitoiminta. (Veikkola, 2002, 117.)

Diakonia ja kasvatusta liittyvät luontevasti yhteen. Diakoninen ote lapsi- ja nuorisotyössä on uudistanut kasvatustyötä. Laaja-alaisen näkemyksen suunta on monipuolisessa yhteistyöverkostossa. Kirkon sisällä lasten ja nuorten kanssa toimivia kasvatusta ja diakonian työntekijöitä kutsutaan yhteen. Yhteiskunnan kasvatusta-, opetus- ja sosiaalialan toimijoiden yhteistyö on merkityksellistä yhdessä kirkon toimijoiden kanssa ja avaa monia mahdollisuuksia ja vaikuttaa myös työntekijöiden koulutukseen. Yhteiskunnan olojen muutoksessa perinteiset lapsi- ja nuorisotyömuodot osoittautuvat riittämättömiksi. Uudenlainen lähestymistapa, jolla on diakoninen ote voi vastata eteen nousseisiin haasteisiin ja luoda uusia menetelmiä ratkaisujen löytämiseksi. (Launonen, 2008, 232–234.)

Lapsidiakonian käsite muotoutui ja yleistyi seurakuntien käytössä 2000-luvun alussa. (Launonen, 2008, 231). Taustalla oli järjestöjen ja projektien myötä tulleet haasteet ja toimintatavat, joissa tavoitteena oli vähentää lapsen turvattomuutta lisäämällä huolenpitoa ja vahvistamalla lapsen persoonaa, vaikka vanhempien tilanne olisi huono. Lapsidiakonian käsitettä ja työmuotoja kehitettiin. (Mattila, 2003, 11–14.) Käsite sai kritiikkiä, joka kohdistui lapsen auttamiseen ilman kontaktia hänen vanhempiinsa. Termin rinnalle tuli käsite perhediakonia, jonka käyttö yleistyi myös seurakunnissa. (Launonen, 2008, 231). Lapsidiakoniassa päähuomio kohdistuu lapseen, koska halutaan korostaa lapsen arvoa yksilöllisenä persoonana. Perhettä autettaessa usein pää huomio on aikuisissa ja lapset jäävät sivuun. (Jääskeläinen, 2002, 194–196). Rättyä (2009) painottaa diakonisen perhetyön mahdollisuuksia vaikuttaa yksilöä auttamalla koko perheen tilanteeseen. Perhe on yksilöistä koostuva kokonaisuus, vuorovaikutusyksikkö ja voimavara. Yhteistyö ja verkostoituminen sekä moniammatillisuus koetaan hyvänä työvälineenä perheiden tukemisessa. (Rättyä, 2009, 93–96, 139–140.)

Diakoniakasvatusta on monimerkityksellinen sana. Tuleville polville tehtävässä kasvatustyössä välitetään elämää kantavia arvoja ja lähimmäisenrakkautta. Diakoniakasvatuksessa välitetään asenteita ilon, innostuksen, vastuun,

riittämättömyyden, nykyisen ja tulevan perspektiivissä. Tietoa jaetaan, osallisuuteen kutsutaan ja saatetaan. Diakoniakasvatus koskettaa koko hiippakuntaa ja seurakunnan työntekijöitä ja sen toteuttamisessa etsitään yhdessä erilaisia muotoja ja toimintatapoja. (Hirvonen, 2002, 290.)

Diakoninen palvelu koskee koko ihmiselämää. Uskosta ja rakkaudesta kumpuava toiminta toteutuu jokaisen seurakuntalaisen toimesta. Toteuttaessaan perustehtävää kirkko ja seurakunta huolehtivat siitä, että se on aidosti jakamisen ja osallisuuden yhteisö. Läsnäolo toteutuu ihmisen elämässä, kuolemassa, syntymässä, kasvussa, arjessa, ilossa ja kivussa. (Jääskeläinen, 2002, 192.) Lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen kasvattavan ja palvelevan kirkon näkemyksenä ohjaa lapsi- ja nuorisotyötä laaja-alaiseen suuntaan. (Launonen, 2008, 233.)

3.3 Varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja kirkossa

Kirkon varhaiskasvatuksen asiakirjasta käytetään nimitystä Vake, jonka ydinkysymyksenä on paneutua seurakunnassa toteutettavaan kasteopetukseen; kohtaamaan lapsen hengellisyys ja vastaamaan lasten ja perheiden tarpeisiin sekä löytämään uudenlaisia ratkaisuja lasten ja perheiden mahdollisuuksiin kohdata Jumala. (Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja, 2008, 8). Vake pohjautuu seurakuntien lapsi- ja perhetyön strategiaan, joissa on esillä visio ja painoalueet. (Saarinen, 2007). Vake haastaa varhaiskasvatuksen toimijat arvioimaan ja kehittämään kokonaisuutta omassa toimintaympäristössään. (Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja, 2008, 8).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Vasu) ja Kirkon varhaiskasvatuksen asiakirja ”Lapsi on osallinen” (Vake) ovat toisiaan täydentäviä asiakirjoja, joissa kumpikin tarkastelee varhaiskasvatuksen kenttää omasta näkökulmastaan. Varhaiskasvatuksen lähtökohdat ja periaatteet tulevat esille samansuuntaisina molemmissa asiakirjoissa, ne ovat siten toisiaan täydentäviä. Vakessa huomioidaan Vasun pedagogiset linjaukset. Vaken ominaispiirteenä on, että se pohjautuu raamatun opetukseen ja teologiaan ja käytännössä toteutuu kasteopetuksena. (Ojell, 2009 i.a.)

Kirkon varhaiskasvatus koostuu useasta eri osa-alueesta, joista yksi ja merkittävä on seurakunnan ja yhteiskunnan yhteys varhaiskasvatuksessa. Seurakunnan varhaiskasvatuksen työntekijät osallistuvat aktiivisesti eri yhteistyömuotoihin. Yhteistyö toteutuu käytännössä varhaiskasvatuksen kunnallisessa kehittämisessä, toiminnallisessa yhteistyössä sekä varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentorointi toiminnassa ja muussa uskontokasvatuksen tukemisessa. Uskontokasvatus on yhteiskunnan järjestämää kulttuurikasvatusta, jossa pääpainona on uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen tarjoaminen päivähoitolain edellyttämin määrin. (Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja, 2008, 16–17.)

3.4 Mentorointi varhaiskasvatuksen tukena ja yhteistyömuotona

Mentoroinnin juuret ovat Kreikan mytologiassa. Homeroksen kirjoittamassa eepoksessa Odysseia pyytää ennen lähtöään ystäväänsä Mentoria toimimaan poikansa Telemakholoksen suojelijana, opettajana, neuvonantajana ja ystävänä. Mentor antaa nuorukaiselle neuvoja, ohjeita ja kehotuksia sekä rohkaisee, kannustaa ja vastaa kysymyksiin, jopa antautuu väittelyynkin hänen kanssaan. (Juusela, Lillia & Rinne 2000, 202; Pesonen i.a.) Mentorointi onkin yksi vanhimmista keinoista kehittää yhteisöä. Jo esihistoriallisella ajalla taitavat parantajat, arvostetut shamaanit ja lahjakkaat luolataiteilijat siirsivät oppimansa taidot lahjakkaille nuorille ja varmistivat näin sivilisaation säilymisen ja kehittymisen. (Lillia, 2000, 14.)

Mentorointi menetelmän avulla on mahdollisuus päästä askeleen verran eteenpäin kohti niitä tavoitteita, joita organisaatiot itselleen asettavat. Organisaation oppimispääomaa on jatkuvasti kehitettävä, hallittava ja hyödynnettävä. Oppiminen olisi hyvä olla luonnollinen osa elämää. Mentorointi on menetelmä, jossa yhdistyvät kaikki oppimisen elementit. Se edistää ennen kaikkea vastuunottamista omasta oppimisesta, kehittymisestä, yhdessä oppimisesta ja osaamisesta sekä tiedonjakamisesta. (Lillia, 2000, 9.)

Mentoroinnin idea on vastavuoroisessa vuorovaikutussuhteessa, jossa molemmat osapuolet oppivat toisiltaan. Parhaimmillaan prosessissa molemmilla osapuolilla on merkittävän kasvun mahdollisuus. Vastavuoroinen keskustelu toisen aikuisen kanssa on

merkittävää. (Pesonen, 2008, 104–105.) Mentorin ja mentoroitavan välille syntyy kehittävä, huolehtiva, osallistuva ja auttava suhde. Mentorointi on aina vuorovaikutusta ja parhaimmillaan se toimii kaksisuuntaisesti siten, että myös nuorempi polvi voi suotuisassa ja avoimessa työyhteisökulttuurissa antaa omat kehitysimpulssinsa ja virikkeensä mentoreiden ja muiden seniorien uudistumiseen ja kehittymiseen. (Pesonen i.a.) Mentoroinnille on ominaista kahden keskeisyys, sitoutuneisuus, aitous ja joustavuus. (Lillia, 2000, 19).

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentorointi on käynnistetty 1990-luvun lopulta lähtien. Siihen kouluttautuminen aloitettiin Suomessa 2001 vuonna. Mentorista on käytetty nimitystä päiväkotikummi, mutta nimityksestä on myöhemmin luovuttu. Mentoreina ovat aluksi toimineet seurakuntien lapsityönohjaajat, mutta myöhemmin myös muut seurakunnan työntekijät. Varhaiskasvatustyössä aikuisella tulee olla myös mahdollisuus ja kokemus ihmettelyyn ja hämmästelyyn sekä pohdintaan kysymysten äärellä toisen aikuisen kanssa, että hän voi kokea samaa lasten kanssa. (Pesonen, 2008, 103–105.)

Mentorointi on prosessi tai tiettyyn tavoitteeseen tähtäävä tehtävä, joka noudattaa tiettyjä periaatteita. Mentoroinnin malleja on monenlaisia; luonnollisia, tilannekohtaisia, klassisia, ohjattuja, epämuodollisia ja suunnitelmallisia. Oleellista työskentelyssä on auttaa löytämään mentoroitavassa itsessään olevia kykyjä ja ominaisuuksia sekä kehittää niitä. Koko prosessille asetetaan tavoitteet, joita voidaan muokata prosessin aikana. Tavoitteiden tulee olla samansuuntaisia organisaation tai yksikön tavoitteiden kanssa. Tarkoitus on luoda mahdollisuus oivalluksille, ei jakaa tietoa. (Lillia, 2000, 15–19.)

Mentorina toimiminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja palkkiottomuuteen. Mentori ja mentoroitava voivat olla saman organisaation jäseniä, mutta parhaat tulokset saavutetaan, jos molemmat ovat eri työorganisaatiosta. Jos mentorointi on jatkoa perehdytykselle, silloin saman organisaation kokenut työntekijä saattaa olla paras vaihtoehto mentoriksi. Mentori ohjaa erityisesti ammatillisen osaamisen ja asiantuntijuuden sekä tulevaisuusajattelun kehittymistä. (Kirkkohallitus, 2003, 41–42.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

4.1 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja opinnäytetyötehtävät

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata varhaiskasvattajien kokemuksia uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta varhaiskasvatuksessa Kiimingin kunnassa. Seurakunta on tukenut varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta ja yhteistyötä on tehty vuosien varrella. Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa yhteistyöstä ja sen toteutumisesta uskontokasvatuksen tukena. Lisäksi halutaan saada tietoa uskontokasvatukseen liittyvistä haasteista ja kehittämisideoista.

Opinnäytetyötehtävät ovat:

1. Miten uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvattajien kokemusten mukaan toteutuu päivähoidon arjessa?
2. Miten yhteistyö seurakunnan kanssa tukee uskontokasvatuksen toteutumista varhaiskasvatuksessa?
3. Miten varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa uskontokasvatusta on varhaiskasvattajien kokemusten mukaan tarpeen kehittää?

4.2 Teoreettinen lähestymistapa ja metodi

Kvalitatiiviselle eli laadulliselle tutkimukselle on ominaista todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksessa pyritään tutkimaan tutkittavaa kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 161.) Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus tarkastella kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä, joten tutkimusmenetelmäksi valitaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. (Vilka, 2005, 97.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu menettelytapa, jossa tulee esiin sosiaalisten ilmiöiden merkityksellinen luonne sekä tarve ottaa tämä huomioon kuvattaessa, tulkittaessa tai selitettäessä kommunikaatiota, kulttuuria tai sosiaalista toimintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 163). Alasuutarin mukaan laadullinen aineiston on pala tutkittavaa maailmaa. (Alasuutari, 1995, 78). Opinnäytetyöni tarkoituksena on

kuvata varhaiskasvatuksen uskonnollis-katsomuksellista sisällönorientaation toteutumista varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkittavassa ilmiössä kuvataan niitä merkityksiä, mitä ja miten varhaiskasvatus ympäristössä varhaiskasvattajat kokevat orientaatioalueen toteutuvan. Varhaiskasvatusympäristössä tulee esille oma kieli ja kulttuuri. Ihmistutkimuksessa tutkitaan aina ilmiötä ja sitä miten maailma avautuu ihmisille merkityksinä. Tutkimuskohde on tutkijalle ilmiö. Tutkijalla on oltava ennakkoluuloton havainnointi, jossa ilmiö antautuu tutkijalle alkuperäisessä rikkaudessaan ja moninkertaisuudessaan. (Varto, 1992, 73, 85.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä on tutkimuksen luonne kokonaisvaltaisena tiedon hankintana, jossa aineisto kootaan aidossa ja luonnollisessa tilanteessa. Aineiston hankinnassa käytetään menetelmiä, joissa tutkittavien näkökulmat tulevat esille, kuten käyttämäni teemahaastattelu tässä opinnäytetyössä. Aineiston analysoinnissa pyritään monitahoiseen ja yksityiskohtaiseen tarkasteluun ja tutkija pyrkii paljastamaan odottamattomia seikkoja tutkittavasta aiheesta. Kohdejoukko valitaan laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksenmukaisesti. Tutkimuksen toteuttamisen luonteeseen kuuluu joustavuus. Prosessia käsitellään ja aineistoa tutkitaan ainutlaatuisena. (Hirsjärvi, Hurme & Sajavaara, 2009, 164).

4.3 Aineiston keruu

Tässä opinnäytetyössä aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastattelun aihepiirit, teema-alueet, on etukäteen määrätty. Kysymysten tarkka muoto ja järjestys kuitenkin puuttuvat. Haastattelijan tehtävänä on varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastattelun aikana haastateltavan kanssa läpi, mutta haastattelija määrittelee kysymysten järjestyksen ja laajuuden. (Eskola & Vastamäki, 2010, 28; Metsämuuronen, 2007, 235.) Haastattelumuoto on perusteltu, kun tavoitteena on yhtä asiaa koskevien mielipiteiden, näkemysten, käsitysten ja kokemusten kuvaaminen. (Vilka, 2005, 101).

Teemahaastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen mukaan. Tarkoituksena on pyrkiä löytämään vastauksia tutkimustehtävien mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Tämän

opinnäytetyön teema-alueet juontuvat opinnäytetyötehtävistä, joita on kolme; 1) uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen, 2) yhteistyö seurakunnan kanssa ja 3) tulevaisuuden haasteet. Teemarunko, joka toimi haastattelutilanteissa tukena, on esillä Liittessä 3. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 75.) Teemahaastattelussa vuorovaikutuksessa tutkittavien ääni tulee esiin ja heidän asioille antamat tulkinnat ja merkitykset ovat keskeisiä. Haastattelussa on pyrkimyksenä saada esille niitä merkityksiä, mitä haastateltavalla on asiasta ja ilmiöstä. Haastattelutilanteessa luodaan myös uusia ja yhteisiä merkityksiä. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 48–49.) Teemahaastattelu sopii hyvin käytettäväksi tilanteisiin, joissa kohteena ovat intiimit ja arat aiheet. (Metsämuuronen, 2007, 235). Uskonnollis-katsomukselliset asiat koetaan suomalaisessa kulttuurissa arkaluonteisina ja henkilökohtaisina asioina.

Opinnäytetyössä tutkin Kiimingin kunnan varhaiskasvattajien kokemuksia uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta varhaiskasvatuksen arjessa. Haastattelukutsu lähetettiin päivähoiton esimiehen välityksellä sähköpostitse kaikille Kiimingin kunnan varhaiskasvattajille. Haastatteluun osallistui neljä varhaiskasvattajaa, jotka työskentelevät parhailaan Kiimingin kunnan päiväkodeissa. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja haastattelut kestivät 25 minuutista 40 minuuttiin. Haastattelut tehtiin haastateltavien työpaikoilla. Laadullisessa tutkimuksessa osallistujien määrä voi olla vähäinen. Aineiston keräämisessä on ensisijaista kerätä aineistoa henkilöiltä, joille tutkittava ilmiö on tuttu ja joilla on kokemusta aiheesta sekä joilta oletetaan saavan rikasta aineistoa tutkittavasta aihepiiristä. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 85–86).

Opinnäytetyötä edelsi keväällä 2010 tehty kymmenen viikon mittainen harjoittelujakso Kiimingin kunnan varhaiskasvatuksessa, jolloin oli mahdollisuus omakohtaisesti tutustua päiväkodin toimintaan sekä päivähoiton organisaatioon. Harjoittelun aikana muodostui käsityksiä päivähoiton arjesta ja oli mahdollisuus aistia sitä ilmapiiriä missä ja miten lasten kanssa työskennellään. Käytännön harjoittelujakson kokemukset helpottivat yhteisen kielen löytämistä haastattelutilanteissa sekä muodostamaan kysymyksenasetteluja ja luomaan niitä merkityksiä mitä haastattelun kuluessa tuli eteen.

Haastattelutilanteissa tavoitteenani oli luoda avoin ja luottamuksellinen keskusteluilmapiiri. Tilanteen avoimuus edesauttaa mielipiteiden vapaassa vaihdossa. (Siekkinen, 2010, 53). Haastattelut etenivät teemarungon ollessa haastattelussa tukena.

Haastattelutilanteessa annoin haastateltavien puhua vapaasti aiheesta esittämien kysymysten johdattamana huolehtien, että teema-alueet aiheesta tulivat haastattelussa käsitellyksi. Haastattelusta riippuen tein tarkentavia lisäkysymyksiä, jos sen koin tarpeelliseksi. Haastattelusta oli tärkeää saada mahdollisimman keskustelunomainen ja luonteva. (Eskola & Vastamäki, 2010, 38). Haastatteluaineiston riittävyys tuli esille, kun haastateltavien vastauksissa alkoi tulla esille samankaltaisia asioita. Saamani haastatteluaineisto oli hyvä ja monipuolinen. Puhtaaksi kirjoitettuna aineistoa kertyi 23 sivua. Pidän tärkeänä haastatteluista saadun aineiston laatua ja hallittavuutta työn kannalta. (Siekkinen, 2010, 42, 52.)

4.4 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston käsittely sisältää monia eri vaiheita. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 143). Aineiston analysointia varten voi tehdä itseä helpottaakseen käsittekartan, joka on visuaalinen tuki, jonka avulla voi hahmottaa suuren kokonaisuuden ja sen kaikki osat yhtä aikaa. Oleelliset ja epäoleelliset seikat nousevat esiin ja myös eri osien väliset suhteet selkiytyvät. (Metsämuuronen, 2007, 244.)

Analyysimenetelmä, jota käytin tässä laadullisessa opinnäytetyössä oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Aineisto on kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja analyysillä luodaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin tarkoituksena on saada aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon. Tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen aineistosta. Laadullisen aineiston käsittely on looginen kokonaisuus, jossa päättelyn ja tulkinnan avulla aineisto hajotetaan ensin osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudella tavalla. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 108.) Sisällön analyysin vaiheet etenevät aineiston perinpohjaisesta tuntemisesta aineiston sisäistämiseen ja teoretisointiin. Tämän jälkeen aineisto luokitellaan ja käsitteitä täsmennetään ja peilataan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Metsämuuronen, 2007, 244–245.)

Sisällönanalyysiä käytetään laadullisessa tutkimuksessa, kun tutkitaan erilaisia dokumentteja, kuten artikkeleja, kirjoja, haastatteluja, puheita, dialogia, raporttia, tai miltei mitä tahansa kirjalliseen muotoon kirjoitettua materiaalia. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 103). Pyrkimyksenä on saada kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja

yleisessä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 103). Eskolan (2001) esittämän jaottelun mukaan pyrin luomaan aineistosta teoreettisen kokonaisuuden aineistolähtöistä analyysimallia käyttäen. Tässä analyysimuodossa merkityksellistä on, että analyysi on peräisin haastatteluaineistosta. Aikaisemmat havainnot, tieto ja teoria tutkittavasta ilmiöstä eivät saa vaikuttaa analyysin toteuttamiseen ja lopputulokseen. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 95.)

Aineiston käsittelyn aloitin litteroimalla haastattelut sana sanalta, jolloin tuli tutustuttua aineistoon alustavasti. Seuraavana työvaiheena oli haastattelujen lukeminen ja sisältöön perehtyminen, jota tein useampaan kertaan, että työ tulisi tutuksi tarkasti. Analyysiyksiköksi valitsin lausuman, joka sisältää ajatuskokonaisuuden. Aineiston analyysi eteni kolmevaiheisena prosessina, joista ensimmäisenä oli aineiston redusointi eli pelkistäminen. Pelkistämistä ohjaavat tutkimustehtävät, jossa aineistoa pelkistetään litteroimalla tai koodaamalla tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 109). Käytännössä auki kirjoitetusta aineistosta etsin ilmauksia, joita alleviivasin erivärisillä kynillä aina eri aihepiirin mukaan. Alkuperäisilmauksista muotoilin pelkistetyn ilmauksen, jota kuvaan Kuviossa 1, sivu 28.

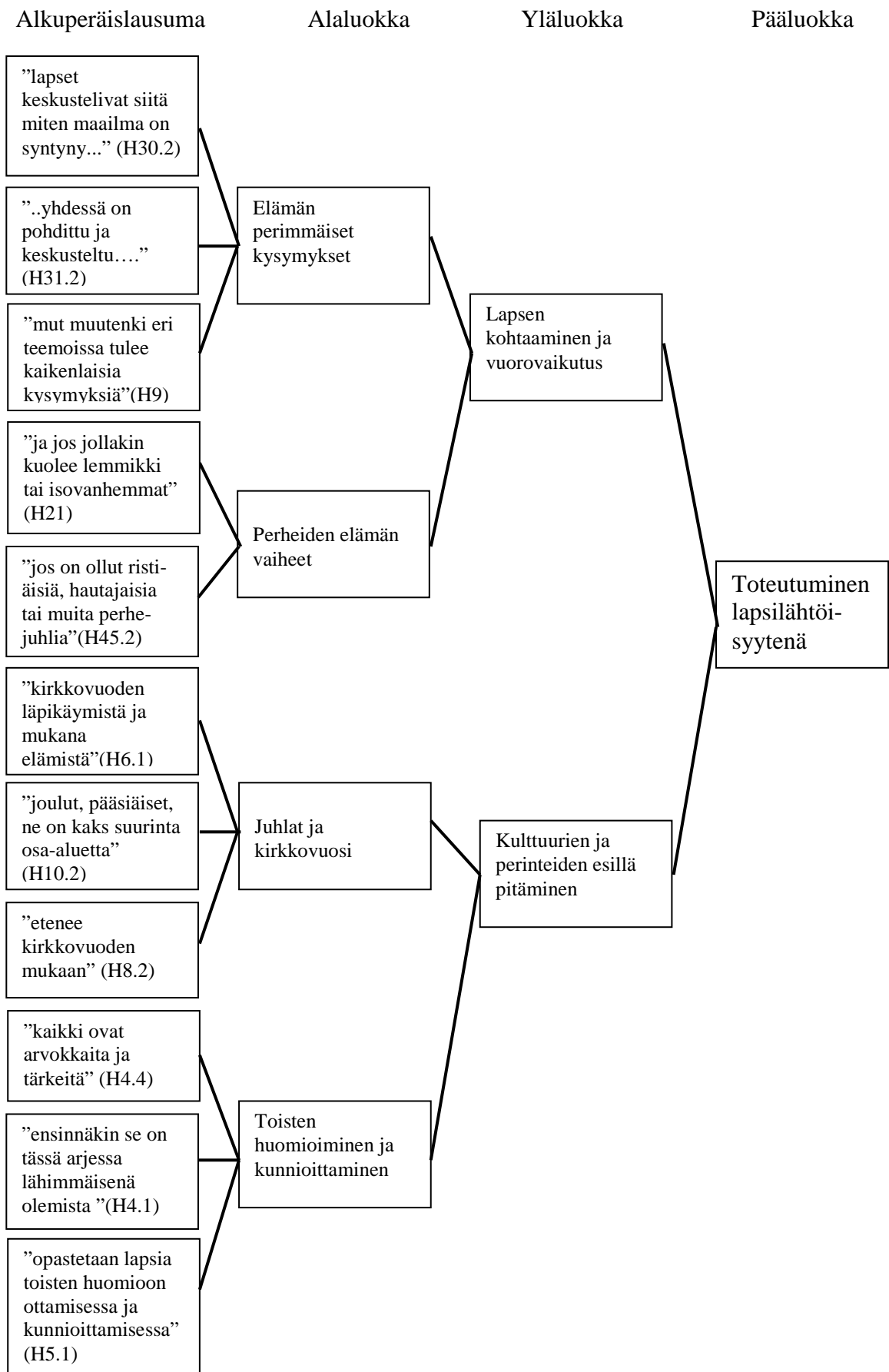
Kuvio 1. Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus
”me sit myös ohjataan ja opastetaan lapsia toisten huomioon ottamisessa ja kunnioittamisessa”(H5.1)	toisten ihmisten kunnioittamisen ja arvostamisen opastaminen
”nääh kertomukset on aivan ihania ja nehän opettaa monta asiaa”(H26)	raamatun kertomusten opetukset
”meillä on enempiäkin sitä yhdessä pohtimista, että se on niin ku meidän tapa hoitaa se asia täällä”(H33)	uskontokasvatus toteutuu arjessa lasten pohtiessa kysymyksiä

Aineiston järjestämisessä käytin kirjainta H kuvaamaan haastateltavaa ja numeroa kirjaimen jäljessä kuvaamaan aihekokonaisuutta, joka sisältyy yhteen vastaukseen. Erottelin ja koodasin työn selkeyttämiseksi yhdestä vastauksesta lausumia seuraavan esimerkin mukaisesti: *”me sit myös ohjataan ja opastetaan lapsia toisten huomioon ottamisessa ja kunnioittamisessa”* (H5.1) *”ja sitä niin ku meidän ohjaajien suunnasta, että kohdellaan lapsia niin, että ne on kaikki yhtä arvokkaita ja tärkeitä.”* (H5.2) Samassa vastauksessa saattoi olla toinenkin aihekokonaisuus kuten: *”ja tämän kirkkovuoden läpi tai mukana elämistä”*(H6.1) *”nämä suurimmat kirkkopyhät käydään silleen”*(H6.2) *”että miksi joulua vietetään, miksi pääsiäistä vietetään”*(H6.3).

Aineiston käsittelyn toisena vaiheena oli klusterointi eli ryhmittely. Luin aineistoa läpi useaan kertaan ja pyrin etsimään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Aineistosta samankaltaiset aiheet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi ja luokka nimetään sisältöä kuvaavalla ilmauksella. Tässä työn vaiheessa aineisto tiivistyy ja saa muodon sitä kuvaavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 110). Samankaltaisista lausumista kokosin ryhmän ja nimesin niitä yhdistävän alaluokan, jota kuvaan Kuviossa 6, liite 3.

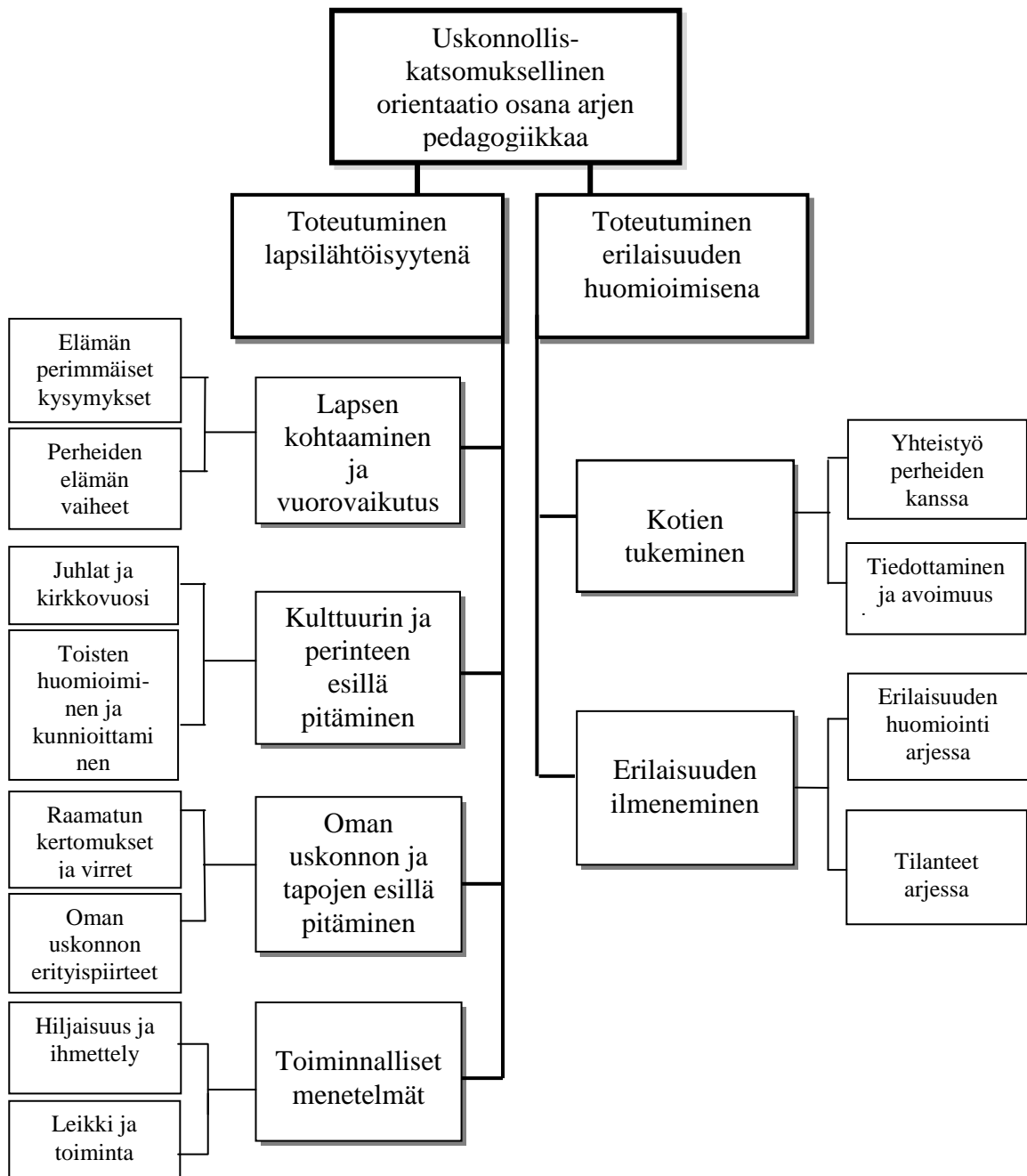
Aineiston käsittelyn kolmas vaihe on aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen, jota jo klusterointikin osaltaan on. Tässä työvaiheessa luodaan teoreettisia käsitteitä. Sisällönanalyysi on tulkintaa ja päättelyä, joka etenee empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Tämä vaihe työssä on luokituksien yhdistelemistä. Eteneminen tapahtuu alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Johtopäätöksiä tehdessä on oleellista, että tutkija peilaa asioita tutkittavien näkökulmasta ja pyrkii ymmärtämään mitä asiat heille merkitsevät. Abstrahointivaiheen tavoitteena on saada vastaus asetettuihin tutkimustehtäviin. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 111–113.) Aineiston abstrahointia kuvaan Kuviossa 7, liite 4. Aineiston analyysin pohjalta kirjoitin tulokset. Opinnäytetyön tulos-osiossa pääotsikoiksi muodostuivat pääluokat ja alaotsikoiksi muodostuivat yläluokat. Alaluokat on tekstiosassa auki kirjoitettuna ja kuvattuna tarkemmin sekä alkuperäisilmaisut haastatteluaineistosta rikastuttamassa ja elävöittämässä tekstiä. Kuvio 2, sivulla 29 on esimerkki aineiston analyysin etenemisestä.

KUVIO 2. Esimerkki aineiston analyysin etenemisestä

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Opinnäytetyön aineiston analyysin tuloksena uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio ilmenee varhaiskasvatuksessa osana arjen pedagogiikkaa, joka toteutuu lapsilähtöisyytenä ja erilaisuuden huomioimisena (Kuvio 3, sivu 30).

KUVIO 3. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen varhaiskasvatuksen arjessa

5.1 Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen lapsilähtöisyytenä

Uskonnollis-katsomuksellinen orientaation toteutuminen lapsilähtöisyytenä tuli esille arkisessa kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa lasten kanssa, oman uskonnon, perinteen ja kulttuurin esillä pitämisen kautta sekä kulttuuristen tapojen ja toiminnallisten menetelmien avulla. Seuraavissa alaluvuissa kuvataan näitä luokkia.

5.1.1 Lapsen kohtaaminen ja vuorovaikutus

Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisessa varhaiskasvatuksen arjessa opinnäytetyöhön osallistuneitten varhaiskasvattajien kuvauksissa nousi keskeisesti esille lapsen kohtaaminen ja vuorovaikutus. Arjen tilanteissa toistuivat keskustelut ja pohdinnat lasten kanssa elämän perimmäisistä kysymyksistä. Erilaiset teemat ohjasivat lapsia miettimään asioita syvemmin ja haastateltavat toivat esille esimerkkejä lasten rikkaista ja antoisista keskusteluista muun muassa, miten maapallo on syntynyt tai kun oma lemmikkieläin kuolee. Varhaiskasvattajan rooli oli olla tukemassa ja ohjaamassa elämän perimmäisten kysymysten edessä, kuten vastauksesta tuli esille:

”Olen sillä tavalla osallistunut että olen ehkä esittänyt lisää kysymyksiä, mutta en ole antanut valmiita vastauksia” (H31.1) ”Yhdessä on pohdittu ja keskusteltu ja että kukaan ei ole välttämättä oikeassa tai väärässä ja mitä vaihtoehtoja on olemassa” (H31.2).

Päiväkodin arjessa oli luonnollista keskustella lasten kanssa elämänkiertokulkuun liittyvistä asioista, kuten perheiden elämän vaiheista. Perhejuhlia on ristiäisistä hautajaisiin. Lasten ja kodin tukeminen koettiin merkityksellisenä ja niistä keskusteltiin, mikä ilmeni haastateltavan vastauksessa:

”ja jos on ollut ristiäisiä tai hautajaisia tai muita perhejuhlia niin koitetaan olla mukana kertomassa ja keskustelemassa lasten kanssa” (H45.2).

5.1.2 Kulttuurin ja perinteen esillä pitäminen

Opinnäytetyöhön osallistuneiden haastateltavien mukaan olennainen osa uskonnollis-katsomuksellista orientaatioita oli yleisen kulttuurin, perinteen ja tapojen esillä pitäminen kasvavalle sukupolvelle. Käytännön arkielämässä se näkyi toisten

huomioimisessa, välittämisessä ja kunnioittamisessa. Varhaiskasvatuksessa haluttiin korostaa sitä, että kaikki ovat tasa-arvoisia ja tasavertaisia keskenään sekä sitä, että jokainen on arvokas ja tärkeä. Varhaiskasvattajien tehtävänä oli kohdella lapsia tasa-arvoisesti ja kaikkia huomioiden sekä oman mallin ja esimerkin kautta välittää ja opettaa näitä arvoja myös lapsille. Arjen tilanteissa tapakasvatus näkyi siinä, kun lapsia muistutettiin sanomaan kiitos, ole hyvä ja anteeksi. Eräs haastateltava ilmaisi asian toteutumista lapsiryhmässä:

”ihan päivittäin tulee toisten ihmisten kunnioittaminen ja muut käytöstavat toisia ihmisiä kohtaan” (H11).

Kaikki haastateltavat korostivat sitä, että uskonnollis-katsomuksellisen orientaation kautta pidettiin esillä yleiseen kulttuuriperinteeseen liittyviä asioita, jotka tulivat esille kirkkovuoden teemojen yhteydessä. Kaksi suurinta juhlapyhää, joulukuun ja pääsiäisen, olivat luonnollisestikin eniten esillä. Kaikki haastateltavat ottivat esille sen, että uskontokasvatus eteni kirkkovuoden mukaan, aina sen mukaan mikä juhlapyhä oli ajankohtainen, kuten haastateltava totesi: vaihda)

”ja sit toi enkelitaivaan ja suvivirsi on aina ollu meillä juhlissa” (H17).

Yhteinen aamuhetki päiväkodissa oli tilanne, joka kokosi lapsia yhdelle koolle päivittäin ja jolloin päivään ja viikkoon liittyviä asioita käytiin läpi. Tilanne antoi mahdollisuuden ottaa esille aiheita myös kirkkovuodesta, kuten eräs päiväkodin työntekijä sen ilmaisi:

”se voi tulla ihan eks tempore siinä aamuhetkellä, että kertoo mikä päivä nyt on” (H20.1). ”oliko meillä Mikkelinpäivä, sehän on enkelien ja lasten päivä, niin otin enkeliä ja nukkea ja kerroin aamutuokiolla” (H20.2).

5.1.3 Oman uskonnon ja tapojen esillä pitäminen

Varhaiskasvattajien näkemyksien mukaan uskonnollis-katsomukselliseen orientaatioon kuului oman uskonnon keskeisen tiedon jakaminen ja uskonnollisten tapojen opettaminen lapsille. Raamatunkertomukset, lastenvirret ja -laulut olivat esillä arjen tapahtumissa. Kertomuksien ja kirjojen kautta arjessa opittiin monia asioita ja taitoja. Lastenkirjoissa oli esillä aiheita, jotka luontevasti kertoivat esimerkiksi syksystä ja luonnonkiertokulusta sekä yhtäläillä ystävyyydestä ja toisten huomioimisesta. Raamatunkertomuksissa tuli esille keskeiset Raamatun henkilöt ja hahmot sekä teemat.

Keskeisten käsitteiden käyttäminen ja avaaminen oli osa oman uskonnon tiedollista jakamista ja merkityksellistä kasvatustyössä niin kuin eräs kasvattaja totesi:

”käytän ihan Jumalan ja Jeesuksen nimeä, että käsitteet tulevat tutuiksi” (H27.1). *”ja joskus tuntuu, että jos voi sanoa, niin turhaankin arkaillaan täällä päiväkodissa”* (H27.2).

Toisinaan ”nukkarissa” eli lepohuoneessa oli tapana kuunnella hiljentymishetkellä lounaan jälkeen rauhallista musiikkia. Seurakunnan antamia cd-levyjä kuunneltiin toisinaan ”nukkarissa”.

”Nukkarissa käytän siinä rauhoittumistilanteessa lastenvirsiä” (H23).

5.1.4 Toiminnalliset menetelmät

Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutui varhaiskasvattajien mukaan arjessa muiden orientaatioiden tapaan monien toiminnallisten menetelmien avulla. Kirjoja katsellessa ja kertomuksia kuunnellessa lapsilla oli mahdollisuus hiljentymiseen ja pohdintaan. Musiikin kuunteleminen loi rauhallista tunnelmaa sekä se mahdollisti uusien virsien ja laulujen oppimisen. Vierailut vanhusten luokse ystävänpäivänyhteydessä toivat arkeen erilaista sisältöä. Kädentaidoissa ja askartelussa teemat juontuivat kirkko- ja kalenterivuodesta, haastateltavan sanoin:

”kyllä tosiaan nuo kaksi suurinta juhla-aikaa korostuu just askarteluissa ja muissa” (H18).

Lasten omaehtoinen leikki oli parhaimmillaan arkielämän tilanteiden läpikäymistä. Leikissä oli esillä monia uskonnollisia elementtejä, ja siitä kuvauksena yhden päiväkodin työntekijä esimerkki tilanteesta:

”Me piettiin ristiäiset ihan ekstempore, ku ei ollu nukella nimiä” (H14.1), *”ja sit se oli hyvä, ku mää kysyin sitä laulua niin piiri, pieni pyörä tiettenki”* (H14.2) *”mutta lopuksi otettiin Jumalan kämmenellä”* (H14.3).

Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio nivoutui hyvin läheisesti muihin orientaatioihin ja osa-alueisiin, joita toteutettiin arjessa. Aiheet nousivat esille puhuttaessa luonnosta, ympäristöstä, kodista tai ystävistä. Leikki koettiin lapsen tärkeimmäksi tavaksi toimia arjessa, koska leikissä ja leikin avulla lapsi käsittelee monia eri asioita. Varhaiskasvattajat halusivat korostaa leikin merkitystä ja osuutta, eikä erillisiä tuokioita päiväkodissa esimerkiksi järjestämällä järjestetty kovinkaan paljoa.

Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen oli parhaimmillaan, kun se oli esillä luonnollisissa tilanteissa, erään haastateltavan kuvaamana:

”Monesti ku me Metsämörri metsässäki käydään niin se luominen ja sitten kuolema, syntyminen, ihmettely ja nämä kaikki tulee hirveän lähelle toisiaan. Monesti hämmästyy itsekin ja sitte sitä hämmästyy lapsetkin” (H40.2).

5.2 Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen erilaisuuden huomioimisena

Uskonnollis-katsomuksellinen orientaation toteutuminen erilaisuuden huomioimisena sisälsi kotien tukemisen ja erilaisuuden ilmenemisen varhaiskasvatuksen arjessa. Seuraavissa alaluvuissa kuvataan näitä luokkia.

5.2.1 Kotien tukeminen

Monikulttuurisuuden lisääntymisen ja yhteiskunnallisen murroksen myötä varhaiskasvattajat kokivat suurta vastuuta ja haasteita työssään. Päivähoidon yhtenä merkittävänä tehtävänä korostui kotien tukeminen, joka toteutui kasvatuskumppanuudessa. Eräs vastaaja kiteytti asian:

”Päiväkodin tehtävä on tukea lasten koteja” (H46.1).

Avain asemassa oli vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Molemminpuolinen avoimuus koettiin olevan kaiken työn perusta. Perheiden kanssa sovittiin, jos oli asioita ja toiveita joita oli hyvä huomioida arjessa:

”ja siihenhän se perustuu että eihän me voida niitä huomioida ellei niitä ilmaista” (H50.2).

Lapsen päivähoitoa suunniteltaessa oli tapana käydä läpi keskeisimmät asiat päivähoitoon liittyen alkukeskustelulomaketta tukena käyttäen.

”Se lähtee siitä alkukeskustelusta liikkeelle” (H51.3).

Varhaiskasvattajien kuvaamana kotien ja lasten tukeminen ja kuunteleminen tuli esille päivähoitossa arjen tilanteissa. Käytännössä tilanteet olivat hyvin erilaisia. Aikuisen tuki lapselle koettiin välttämättömänä muun muassa tilanteissa, kun perhettä oli

koskettanut menetys ja suru. Tuolloin oli tarpeen keskustella miten asia otetaan esille ja miten siitä puhutaan lapsen kanssa, niin kuin eräs työntekijä sen ilmaisi:

”siltoin kuin yhdellä lapsella oli suru niin siltoin koin, että pitää kodin kanssa puhua, että miten he haluavat siihen osallistutaan” (H50.2).

Päivähoidon arjessa oli tilanteita, joihin kaikki lapset eivät osallistuneet oman uskonnollisen vakaumuksen vuoksi ja se saattoi herättää ihmetystä toisten lasten keskuudessa. Varhaiskasvattaja kuvasivat, että kaikille lapsille oli hyvä perustella erilaisia tapoja ja käytäntöjä.

5.2.2 Erilaisuuden ilmeneminen

Erilaisuuden ilmeneminen ja kohtaaminen toi haasteita työhön ja ammatilliseen osaamiseen. Varhaiskasvattajat korostivat vanhempien ensisijaista vastuuta lapsen uskontokasvatuksesta. Keskusteluissa vanhempien kanssa varhaiskasvattajat halusivat tuoda esille varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen luonnetta yleissivistyksenä. Eräs haastateltava totesikin:

”ollaan vanhempien kanssa keskustelu, että saa osallistua ja se on ihan yleissivistystä, että tiedetään”.(H7).

Useimmiten eritavalla uskovien perheiden lapset osallistuvat päivähoidon ja seurakunnan järjestämään uskonnolliseen opetukseen. Opetuksessa tuli esille oman uskontoon ja muihin uskontoihin liittyviä asioita, moninaisuuden kirjoa. Käytännön tilanteissa lapsia opastettiin erilaisista uskonnollisista tavoista.

”mulla on ollut tapana sanoa, että laittakaa kädet ristiin tai syliin, jos ei halua panna käsiä ristiin, kun se ei kaikissa uskonnoissa kuulu” (H12.3).

Varhaiskasvattajien mukaan työntekijöiden oli hyvä tiedostaa ja huomioida monikulttuurisuuden ja erilaisuuden myötä tulleita asioita sekä tuoda niitä esille lapsille sopivalla tavalla, ettei ketään loukata.

Haastateltavien kommentaissa tuli esille se, kuinka vanhemmat olivat aika arkoja itse tuomaan esille uskontoon liittyviä asioita. Päivähoidon aloituskeskustelu ja Varhaiskasvatuskeskustelu myöhemmässä vaiheessa päivähoitoa olivat tilanteita, joissa käytiin keskustelua lapsen kasvatukseen liittyvistä asioista. Varhaiskasvattajien mukaan tilanteet olivat hyvin erilaisia. Toiset toivat toiveita ja asioita hyvinkin tarkasti esille, mutta vanhemmat paljon myös luottivat varhaiskasvattajien osaamiseen. Eräs kasvattaja totesikin:

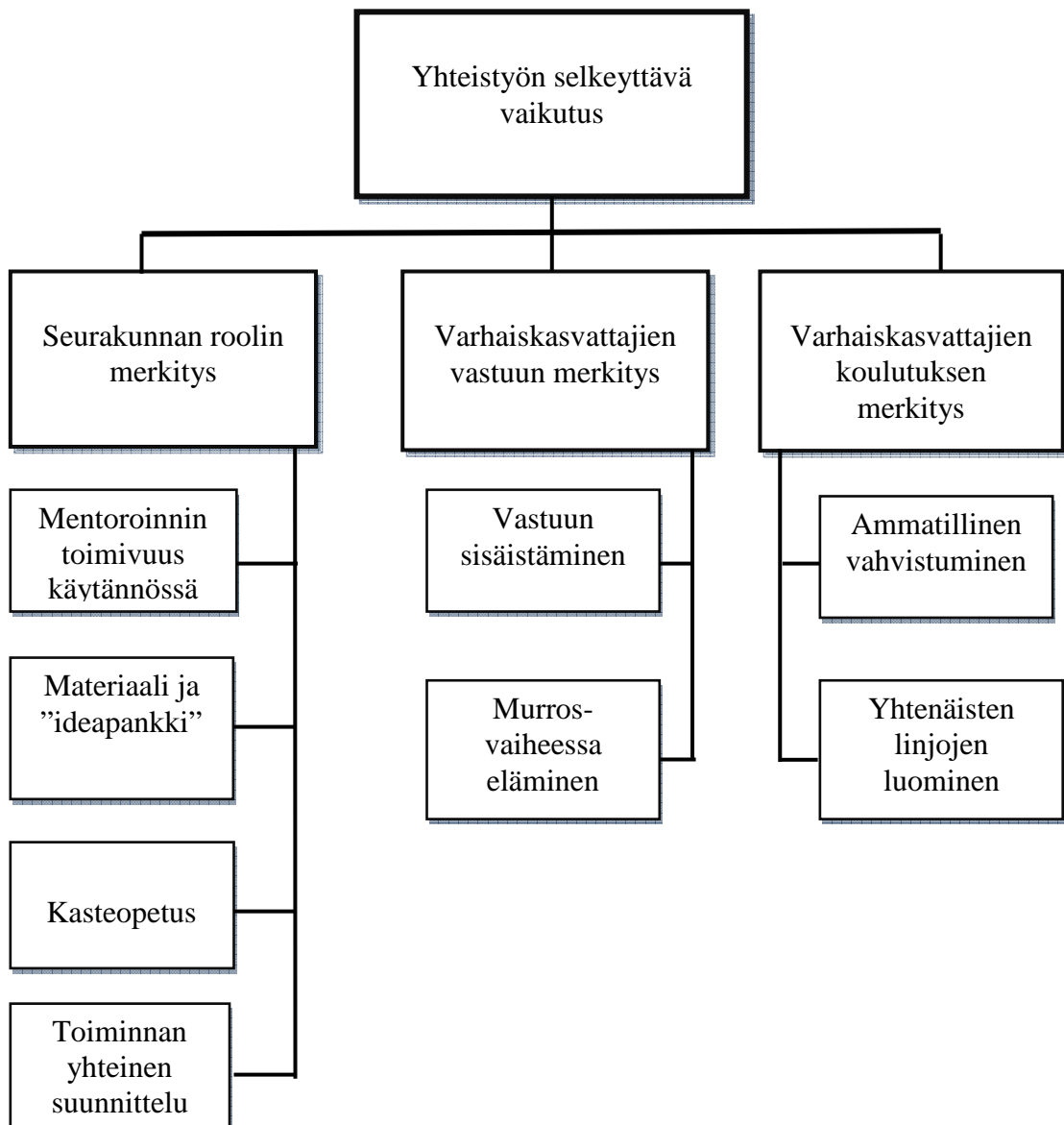
”toiset haluaa hyvinkin avata sen, mutta toiset taas, että tekkää niin kuin teette täällä eikä halua hirveästi kommentoija siihen” (H50.3).

Haastatteluihin osallistuneiden varhaiskasvattajien mukaan kulttuuriperinteen ilmenemisen toteuttamisessa näkyi muutoksia ja arjessa omaan uskontoon liittyviä tapoja ei ollut esillä enää nykyisin samalla tavalla kuin ennen. Päiväkodeissa varsinaiset uskonnolliset tuokiot ja hartaudet olivat vähentyneet aikaisemmasta seurakunnan järjestämiin pikkukirkkoihin, joita oli pari kertaa kalenterivuodessa, syksyllä ja keväällä. Oman uskonnon erityispiirteet olivat vähentyneet aikaisemmasta varhaiskasvattajan kuvaamana:

”Meillä ei ole enää ruokarukouksia otettu” (H12.1) ”siitäki oli silloin puhetta että me pystyttäis ottamaan ruokarukous vaikka on eriuskontokuntien lapsia” (H12.2).

5.3 Yhteistyön selkeyttävä vaikutus

Opinnäytetyöhön osallistuneiden varhaiskasvattajien kuvaamana uskontokasvatuksen toteuttamisessa varhaiskasvatuksen arjessa ollaan murrosvaiheessa. Yhteistyöllä koetaan olevan toimintaa selkeyttävä vaikutus. (Kuvio 4, sivu 37). Varhaiskasvattajat kokivat vastuun uskontokasvatuksen toteuttamisesta olevan päivähoitossa varhaiskasvattajilla. Yhteistyö seurakunnan kanssa koettiin merkityksellisenä. Seurakunnan rooli uskontokasvatuksen toteuttamisessa oli nykyisin enemmän tukemisessa. Koulutuksen osuus työn tukena nähtiin merkityksellisenä.

KUVIO 4. Yhteistyö uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tukena

5.3.1 Seurakunnan roolin merkitys

Haastateltavien mukaan yhteistyö seurakunnan kanssa oli merkityksellistä uskontokasvatuksen toteuttamisessa. Yhteisesti oli mietitty erilaisia ja toimivia yhteydenpitomuotoja. Seurakunnan ohjaaminen oli niin kutsuttua mentorointia, jonka tarkoitus oli tapahtua ohjattavan ehdoilla. Eräs haastateltava totesi:

”jos me pyydetään, niin sitte yhdessä suunnitellaan tätä meidän uskontokasvatusta ja orientaatiota, niin ne kyllä tulevat tänne meille avuksi” (H56).

Päivähoidon arjessa ja käytännön työssä varhaiskasvattajat kokivat tärkeäksi löytää työmuotoja, jotka palvelivat molempia osapuolia. Seurakunnan lapsityönohjaajat vierailivat lapsiryhmissä. Mentorointia oli kokeiltu päivähoidon arjessa lapsiryhmissä, mutta päivähoidon työntekijöiden kokemusten mukaan se ei tuntunut luontevalta tavalta toteuttaa ohjausta. Päivähoidon arki näyttäytyi kiireisenä ja ohjelmallisena, jossa edettiin lasten ehdoilla, kuten eräs haastateltava kuvasi:

”Se meidän ryhmän arki on niin semmonen, että juttelis mun kanssa, niin ei välttämättä ole niin luontevaa ja vastais tarkoitusta” (H61).

Työntekijälle tilanne oli vaikea, jos aikoi irrottautua ja keskittyä toiseen aikuiseen samanaikaisesti, kun ympärillä oli viisitoistakin lasta. Eräs haastateltava totesikin:

”kerranki mä sanoin, että meepä lukemaan tuota kirjaa kun mä meen käymään kahvilla” (H70.4).

Haastateltavien mielestä vastavuoroisessa yhteistyössä oli mahdollisuus suunnitella yhdessä uskontokasvatuksen toteutumista. Päivähoidon henkilökunnalla oli arjen tuntemuksesta ensisijainen tieto. Seurakunnan lapsityönohjaajat puolestaan hallitsivat monenlaisia erikoisempiakin menetelmiä ja heillä oli käytössään monipuolisemmin materiaalia, joita voi kokeilla uskontokasvatuksen toteuttamisessa. Uusimpana ideana oli otettu käytäntöön joissakin päiväkodeissa materiaalilaatikko, joka sisälsi uskontokasvatukseen liittyvää materiaalia aina kirkkovuoden ajankohdan mukaan. Päiväkodeissa oli valittu yksi tai useampi henkilö vastaamaan laatikon kokoamisesta. Yhteisesti seurakunnan kanssa oli sovittu milloin seurakunnassa voi käydä lainaamassa materiaalia ja täydentämässä laatikkoa. Seurakunta oli ohjeistanut ja antanut vinkkejä kirjallisesti materiaalilaatikon sisällöstä. Eräs varhaiskasvattaja kuvasi asiaa:

”semmosta käytännön läheisempää ja konkreettisempää niin se toimii paremmin” (H63.1). *”että on muilleki sitä matskua täällä niin ku helposti saatavana”* (H63.2).

5.3.2 Varhaiskasvattajien vastuun merkitys

Haastateltavat kuvasivat varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen toteuttamisen painopisteen siirtyneen varhaiskasvattajille. Aikaisemmasta oli tultu siihen, että seurakunnan rooli oli olla enemmän tukemassa ja ohjaamassa työntekijöitä ottamaan vastuuta uskontokasvatuksen toteuttamista arjessa. Seurakunta järjesti entiseen tapaan pääsiäis- ja joulukirkon päivähoitoikäisille lapsille sekä vieraili puolivuositain päiväkodissa aamutuokion merkeissä. Varhaiskasvattajilta edellytettiin vastuuta, niin kuin eräs haastateltava kuvasi asiaa:

”meidän pitää ite olla myös aktiivisia seurakuntaan päin, että mitä me sieltä halutaan” (H53.3).

Opinnäytetyöhön osallistuneet varhaiskasvattajat olivat miettineet omaa vastuuta ja ammatillisuuttaan uskontokasvatuksen toteuttajina. Käytännön työssä muutos näkyi siinä, että seurakunnan järjestämiä tuokioita oli vähennetty aikaisemmasta ja vastuuta oli annettu enemmän varhaiskasvattajille. Yhdessä jaetut kokemukset koulutuksessa huojensivat varhaiskasvattajia suhteessa heidän osaamiseen ja ammatillisuuteen.

”se tavallaan vahvisti sitä, et se saa jatkuaki näin, että se on siellä arjessa” (H69.3). ”kaikki oli kauhean helpottuneita että me ollaan tehty tätä kauan, me osataan tää” (H53.4).

Haastateltavien mukaan uskontokasvatuksen toteutuminen oli arjessa ja toteuttamisen ei tarvinnut olla välttämättä kauhean suurellista, suurempien juttujen järjestämistä.

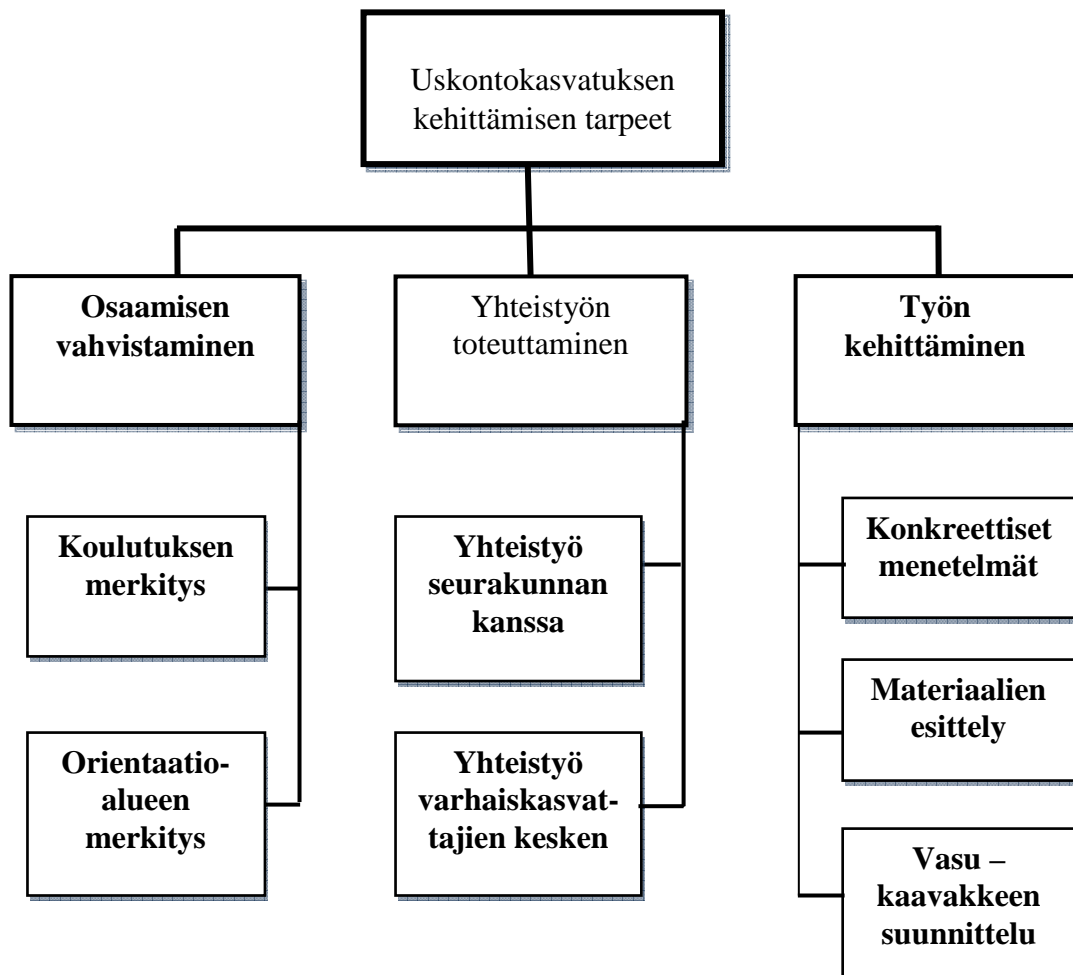
5.3.3 Koulutuksen merkitys

Varhaiskasvattajien kuvaamana varhaiskasvatuksen uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tukemiseksi oli järjestetty koulutusta ja se koettiin merkityksellisenä. Kevään 2010 koulutustilaisuus koettiin positiivisena ja siitä saatiin hyvää palautetta. Varhaiskasvattajat kokivat, että parasta antia koulutuksessa oli yhtenäisten linjojen luominen samansuuntaisiksi koko kunnan alueella. Koulutus loi yhtenäisyyttä ja selkeyttä. Koulutus mahdollisti myös miettimään toimivia ja työtä tukevia yhteistyömuotoja seurakunnan kanssa. Varhaiskasvattajien oman ammatillisuuden merkitys sai vahvistusta ja rooli uskontokasvatuksen toteuttajana nousi esille. Eräs haastateltava kiteytti asian näin:

”koulutus toi selkeyttä siihen mikä on meidän rooli, ja että se ei kuulukaan meille se kasteopetus” (H68.3).

5.4 Uskontokasvatuksen haasteet ja kehittämisen tarpeet varhaiskasvatuksessa

Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisessa nähtiin haasteita ja kehittämismahdollisuuksia (Kuvio 5, sivu 40). Työn kehittämässä, yhteistyön toteuttamisessa ja osaamisen vahvistamisessa koettiin tarvetta. Tutkimuksen perusteella tarvetta oli erityisesti käytännönläheisten menetelmien ja konkreettisten toimintamallien kehittämiseksi päivähoidossa.

KUVIO 5. Uskontokasvatuksen kehittämisen tarpeet varhaiskasvatuksessa

5.4.1 Työn kehittäminen

Varhaiskasvattajien mukaan käytännönläheiset ja konkreettiset menetelmät työssä ja työn tukena koettiin mielekkäiksi. Muiden osa-alueiden toteuttamisessa varhaiskasvattajat kokivat kirjallisen materiaalin ja oppaiden määrän runsaampana. Varhaiskasvattaja totesikin:

”että aika vähän meillä on käytännössä työvälineitä, verrattuna moneen muuhun” (H72.1).

Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseen arjessa toivottiin helpotusta. Opaskirja kirkkovuoden keskeisistä teemoista oli ideana esillä. Se voisi olla oivallinen apu työssä. Kuvaus erään haastateltavan sanoin:

”et tavallaan me haluttais semmoinen kirja, jossa ois ne vuoden tapahtumat ja mitä kirjoja, lauluja ehkä jotain askarteluvinkkejä ja kertoa yleispiirteistä” (H70.1).

Opinnäytetyöhön osallistuneet varhaiskasvattajat korostivat seurakunnan kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä. Kaikki haastateltavat toivat esille toiveen seurakunnan vierailuista päiväkodeissa. Vierailut toivat lapsille ja aikuisille mukavaa sisältöä arkeen. Erään haastateltavan ideana tuli esille toive erilaisten materiaalien esittelystä päiväkodissa:

”kun sinne seurakuntaan tulee jatkuvasti uutta materiaalia niin tultais esittelemään mitä on mahdollisuus käyttää” (H64.2). ”niin pysyis tavallaan se yhteistyö” (H64.3).

Seurakunnan työntekijöiden osaamista arvostettiin ja yhteistyön pysymistä toivottiin edelleen.

Haastateltavien pohdinnoissa tuli ideana esille, miten esimerkiksi Vasukeskustelussa voisi orientaatio-alueista keskustella vanhempien kanssa ja avata sen tarkoitusta ja merkitystä. Nykyisessä kuntakohtaisessa Vasussa orientaatio-alueet eivät olleet vielä esillä, vaikka käytännön arjen toteuttamisessa oltiin jo pidemmällä. Vanhemmilla ei vastaajien mielestä ollut tietoa orientaatioiden sisällöistä tarkemmin. Varhaiskasvattajien toiveena olisi erään haastateltavan kuvauksen mukaisesti:

”siinä Vasussa vois keskustella ja käydä läpi et mitä nää tarkoittaa, et mitä se tarkoittaa tää uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio ja mitä se tarkoittaa äidinkieli – kullakin ikäryhmällä” (H 70.4).

5.4.2 Yhteistyön toteuttaminen

Opinnäytetyöhön osallistuneiden varhaiskasvattajien mielestä yhteistyön toteutuminen ja sujuminen sekä toimivien työmuotojen löytäminen vaati suunnittelua ja kokeilua. Uskontokasvatuksen toteutumisen tukena koettiin konkreettisten ja käytännönläheisten menetelmien olevan hyödyllisimpiä arjen toteutuksessa. Eräs varhaiskasvattaja kuvasi yhteistyötilannetta:

”Sitte oli yks hieno idea, mutta se jäi vähä vajaaks, ku (seurakunnan) lastenohjaaja kävi ennen Joulukirkkoa, niin katsottiin yhdessä ne laulut mitä joulukirkossa lauletaan” (H60.1).

Varhaiskasvattajat kokivat edellä mainitun kaltaiset vierailut seurakunnasta käytännön läheisempinä.

Haasteena arjessa koettiin orientaation toteutuvan muihin osa-alueisiin nähden huonommin. Varhaiskasvattajien omalla motivaatiolla ja kiinnostuksella aihetta kohtaan oli vaikutus aiheen toteuttamiseen, kuten haastateltava ilmaisi:

”ite varmaan tietenki ku kokee, että on tärkeä alue niin haluais, että ois enempikin” (H39.1).

Työn kehittämisessä varhaiskasvattajat näkivät mahdollisuuksia. Työtovereiden välisessä yhteistyössä ja osaamisen jakamisessa voisi löytää uudenlaisia muotoja niin, että kaikilla olisi yhtäläillä tietoa materiaalilaatikoista ja uusimmista ideoista uskontokasvatuksen toteuttamiseksi. Erityislasten ja pienempien lasten ryhmissä arki täyttyi rutiineista ja monista tuki toimenpiteistä, joten toisille pienikin apu toi suurta helpotusta arkeen. Eräs haastateltava totesi:

”ei tosiaan oo aikaa kaikilla henkilöstöllä lähteä hakemaan sitä materiaalia ja kirjoja” (H78.5).

5.4.3 Osaamisen vahvistaminen

Varhaiskasvattajat toivat esille uskontokasvatuksen kuuluvan lapsen oikeuksiin, joka pohjautuu ihmisoikeus ja uskonnonvapauslakiin. Uskonto ja kristillinen arvopohja koettiin merkityksellisinä. Helposti uskonto koettiin kuitenkin henkilökohtaisena asiana ja sen vuoksi aiheen esille tuomisessa koettiin arkuutta. Erään haastateltavan sanoin:

”että se pitäis meidän uskaltaa tuoda päiväkodissa sillai esille (H46.2)

Joissakin vastauksissa tuli myös esille se, että uskontokasvatus ei toteudu tavoitteiden ja toiveiden mukaisesti. Arjen rutiinit imaisivat oman aikansa. Eräs haastateltava totesikin:

”oikeestaan aika vähäistä se on siellä arjessa se varsinainen uskontokasvatus” (H36.1) ”meillä on hirveästi kaikkia juttuja ja osa-alueita mitä meidän pitää ja täytyy tehdä ja mitä meillä viikon sisälle mahtuu” (H77.1).

Varhaiskasvattajilla oli tiedossa ja sisäistettynä oma rooli uskontokasvatuksen toteuttajina, mutta käytännössä he kokivat tarvitsevansa rohkaisua aihe-alueen toteuttamiseen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan johtopäätöksenä todeta, että uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu varhaiskasvatuksen arjessa monella eritavalla. Varhaiskasvattajat haluavat korostaa toiminnassa leikin ja lapsilähtöisen toiminnan merkitystä. Orientaatioalueen toteutuminen tulee esille arjessa leikin ja muun toiminnan ohessa pieni muotoisena, kuten pohdintoina ja kysymyksinä sekä ihmettelynä ja hiljaisuutena. Mielestäni on tärkeää, että uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu luontevana osana arkea ja sen toteuttamisessa huomioidaan yhteys muihin orientaatioalueisiin.

Varhaiskasvattajat kokivat vastuun uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisesta olevan nykyisin heillä itsellään. Seurakunnan kanssa toivottiin edelleen tehtävän yhteistyötä. Yhteistyön toivottiin olevan uskontokasvatuksen toteuttamisen tukemista ja yhteistä toiminnan suunnittelua. Arkeen toivottiin helpotusta materiaalien, ideoiden ja toteuttamistapojen muodossa. Käytännönläheisten ja konkreettisten toimintamallien osuus korostui toiveena työntekijöiden pohdinnoissa. Keskeisten ja toimintaa tukevien yhteistyömuotojen löytyminen vaatii kokeilua ja asiaan paneutumista.

Orientaatioalueena uskontokasvatus koettiin varhaiskasvattajien mielipiteissä haasteellisena. Aihe-alue on arka ja se ei tule paljoa esille vanhempien kanssa kasvatuskumppanuudessa. Uskontokasvatuksen koetaan toteutuvan heikommin muihin orientaatioalueisiin verrattuna ja sen toteuttaminen saatetaan kokea vaikeana. Monikulttuurisuus ja yhteiskunnan murros ovat vaikuttaneet uskontokasvatuksen esillä pitämiseen. Epävarmuus aiheen toteuttamisessa on ilmiönä tuttu. Koulutus ja yhteiset linjaukset vahvistavat varhaiskasvattajien ammatillista osaamista ja tuovat varmuutta siihen miten toimitaan erilaisissa tilanteissa. Kouluttautumisen ja tietojen päivittämisen tulisi olla mahdollista tietäen väliajoin.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelua aiempiin tutkimuksiin pohjautuen

Tämän opinnäytetyön ensimmäisenä tutkimustehtävänä oli uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen varhaiskasvatuksen arjessa. Opinnäytetyössä varhaiskasvattajat kuvaavat arjen tilanteita, joissa pohditaan ja keskustellaan elämän suurista kysymyksistä, tuodaan esille kirkkovuoteen liittyviä aiheita juhlapyhien yhteydessä, arki elämässä huomioidaan ja kunnioitetaan toisia sekä eletään mukana perheiden elämänvaiheissa. Mattila (2006) selvitti oululaisten ja oulunsalolaisten esiopettajien käsityksiä uskontokasvatuksen esiopetuksen arjessa ja juhlassa. Hänen työssään nousi esille myös uskontokasvatus kulttuurin siirtäjänä, vastauksina ikuisuus kysymyksiin, voimavarana sekä henkisenä pääomana. Yhtymäkohtana opinnäytetyöhöni voidaan pitää juhlapyhien ja juhlaperinteen siirtämistä kulttuuriin kuuluvana asiana.

Yhteiskuntamme muutoksen ja globalisaation vaikutukset näkyvät ajassamme. Monikulttuurisuus lisääntyy ja tuo tullessaan haasteita siihen miten varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta tulisi toteuttaa päivähoiton arjessa. Kallioniemen (2000) mukaan monikulttuurisuus tulisi nähdä rikkautena sen sijaan, että se on kielteinen ja poikkeava asia, joka vaatii vaivan näköä. (Kallioniemi, 2000, 92–96). Muranen ja Pyykkönen (2003) toteavat monikulttuurisuuden tuovan haasteita päivähoiton henkilökunnalle. Heidän työssä vanhemmat näkevät monikulttuurisuuden rikastuttavana ja myönteisenä. (Muranen & Pyykkönen, 2003, 56–57, 61, 63.)

Majakankaan (2005) työn tuloksissa ilmenee se, että suvaitsevaisuutta ja eriuskontojen kunnioittamista pidetään merkityksellisenä. Ikäläisen (2008) mukaan maahanmuuttajien lisääntyminen tuo uusia haasteita pohdittavaksi. (Ikäläinen, 2008, 38). Hyytiäinen (2009) korostaa työn tuloksina monikulttuurisuuden myötä tullutta ongelmaa, jonka johdosta varhaiskasvattajat kokevat uskontokasvatuksen toteuttamisen kaikille sopivalla tavalla vaikeana tehtävänä, vaikka kyllä pitävät uskontokasvatuksen toteutumista merkityksellisenä. (Hyytiäinen, 2009). Lamminmäki-Vartian (2010) tutkimuksessa tulee esille kasvattajien varovaisuus, ongelmalähtöisyys ja välinpitämättömyys

uskontokasvatukseen liittyvissä asioissa monikulttuurisessa päiväkodissa. (Lamminmäki-Vartia, 2010, 66–67). Tässä opinnäytetyössä varhaiskasvattajat tuovat esille viimevuosien muutoksen yhteiskunnassa. Monikulttuurisuus tuo esiin piirteitä, jossa omaan kulttuurin liittyvät tavat ja perinteet osaltaan ovat jääneet arjessa pois tai niiden esillä pitämisessä koetaan epätietoisuutta. Uskontokasvatuksen koetaan kuuluvan yleissivistykseen, mutta sen toteuttamisessa koetaan arkuutta, eikä koeta uskontokasvatuksen toteutuvan tasapuolisesti muiden osa-alueiden tavoin.

Useissa aikaisemmissa pro graduissa ja opinnäytetöissä tuodaan esille seurakunnan roolin merkitys uskontokasvatuksen tukena. Mattila (2006) tuo myös esille seurakunnan tuen merkitystä ja sitä, että Oulunsalossa ja Oulussa ollaan vielä tilanteessa missä vastuu on seurakunnalla (Mattila, 2006). Suvannon (2008) mukaan yhteistyön seurakunnan ja päiväkodin välillä toivottavan olevan rikkaampaa. (Suvanto, 2008). Jussilan ja Koivukankaan (2008) mukaan Limingan kunnan alueella uskontokasvatuksessa seurakunnalla on suuri vastuu uskontokasvatuksen toteutumisessa ja yhteistyöhön toivotaan lisää yhteistä suunnittelua. (Jussila & Koivukangas, 2008, 25, 28). Ikäläinen (2008) korostaa seurakunnan tukea tärkeänä, vaikka uskontokasvatus Pieksämäen kunnassa ei nojaudu pelkästään seurakunnan varaan ja tuo esille, että kehittämistyötä on hyvä tehdä yhdessä. (Ikäläinen, 2008, 38). Tämän opinnäytetyön vastauksissa seurakunnan tuki uskontokasvatuksessa koetaan myös merkityksellisenä. Kiimingin kunnassa varhaiskasvattajat ovat sisäistäneet roolinsa uskontokasvattajana ja siinä, että uskontokasvatuksen toteuttamisen vastuu on heillä. Esille tulee asia, että eletään vielä murrosvaihetta ja yhteisiä toimivia yhteistyö- ja toimintamuotoja suunnitellaan, kokeillaan ja kehitetään.

Aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä tarkasteltaessa tulee esille varhaiskasvattajien toive koulutuksen lisäämisestä ja uskontokasvatustyön tukemisesta. Majakangas (2005) pohtii sitä miten uskontokasvatus toteutuisi niin, että se olisi luonteva osa päiväkodin arkea ja miten kasvattajan tulee toimia pohtiessaan asioista lasten kanssa. (Majakangas, 2005). Mattilan (2006) tutkimuksessa ylipuolet vastaajista tuovat esille lisäkoulutuksen tarpeen. (Mattila, 2006). Hatakka (2000) tuo esiin sosiaalialan koulutuksessa uskontokasvatuksen puutteellisuuden. (Hatakka, 2000, 41, 60). Suvanto (2008) korostaa, että tulevaisuudessa olisi tarvetta löytää ratkaisuja uskontokasvatuksen rohkaisemiseen. (Suvanto, 2008).

Opinnäytetyöni kolmantena tutkimustehtävänä oli se, miten päiväkodeissa tapahtuvaa uskontokasvatusta on tarpeen kehittää. Tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat kokevat käytännönläheisten ja konkreettisten menetelmien käyttämisen työssä ja työn tukena mielekkäiksi. Kirkkovuoden keskeisistä teemoista voisi olla opas, jossa on ideoita ja vinkkejä lauluista, kirjoista, askarteluista ja yleispiirteistä koskien juhlapyyhiä. Yhteistyön seurakunnan ja toisten varhaiskasvattajien kesken toivotaan olevan rikkaampaa, koska osaamista löytyy. Arjen kiireisyys asettaa omat raaminsa työn toteuttamiseen, joten voimavarojen ja osaamisen yhdistäminen helpottaa työn toteuttamista. Koulutus nähdään mahdollisuutena keskustella yhteisistä linjoista sekä ideoiden ja kokemusten vaihtamisena.

7.2 Opinnäytetyön eettisyys

Tutkimuksessa eettisiä kysymyksiä tulee pohtia jo ennen tutkimusta. Kaikkeen inhimilliseen toimintaan liittyy vastuu ja siten, ajattelu, toimiminen, valinnat, tutkiminen ja ratkaiseminen, jotka ovat osa tutkimuksen eri vaiheita, ovat sidoksissa eettisyyteen. (Varto, 1992, 34.) Haastattelututkimuksessa eettiset ongelmat ovat monitahoisia, kun ollaan suorassa kanssakäymisessä tutkittavien kanssa. Näin ollen tutkijan on hyvä olla tietoinen tutkimuseettisistä kysymyksistä jo ennen tutkimuksen aloittamista. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 19.) Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää sen teossa hyvää tieteellistä käytäntöä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 23; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 132–133).

Eettisiä kysymyksiä tulee esille sekä tulee pohtia tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Opinnäytetyön aiheen valinta on jo yksi eettinen valinta. Opinnäytetyön tarkoitusta miettiessä tulee ottaa huomioon, miten aiheen valinta parantaa tutkittavana olevaa inhimillistä tilannetta. Uskontokasvatus aiheena on ajankohtainen ja lähtökohdat työn toteuttamiseksi nousivat työelämän tarpeesta. Aiheen valintaan vaikutti myös oma henkilökohtainen kiinnostus aihetta kohtaan. Opinnäytetyöllä on pyritty lisäämään tietoa tutkittavasta ilmiöstä eli uskontokasvatuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksen arjessa. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 129; Hirsjärvi & Hurme, 2001, 20.)

Tutkimuksen toteuttamiseen liittyy luvan saanti viranomaisilta sekä tutkimushaastatteluun osallistuvilta henkilöiltä. (Eskola & Suoranta, 2008, 52). Opinnäytetyön toteuttamista varten hain Kiimingin kunnan päivähoiton johtajalta kirjallisen tutkimusluvan, josta toimitin myös vedoksen koululle arkistoitavaksi. Opinnäytetyön toteuttamisessa lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen, joten haastatteluun osallistuvilla oli mahdollisuus itse päättää haluavatko he osallistua haastateltavaksi ja näin heidän itsemääräämisoikeuttaan on kunnioitettu. Tässä opinnäytetyössä edettiin niin, että tieto mahdollisuudesta osallistua haastateltavaksi meni päivähoiton esimiehen välityksellä kaikille varhaiskasvattajille tasapuolisesti sähköpostin välityksellä ja jokaisella oli mahdollisuus ottaa suoraan itse yhteyttä haastattelijaan. Tämän tarkoituksena oli taata vapaaehtoisuus ja nimettömänä pysyminen opinnäytetyöprosessissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 25.)

Tuomi & Sarajärvi (2009, 127) korostavat hyvän tutkimuksen kriteereinä sisäistä johdonmukaisuutta ja eettistä kestävyyttä. Haastattelututkimuksessa luottamuksellisuus tulee esille työn suunnittelussa, haastattelutilanteissa ja työn purkamisessa sekä raportoinnissa. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 20). Ennen haastattelua oli tärkeää tuoda esille työn tavoitteet ja työn luonne, jotka olivat esillä lähetetyssä saatekirjeessä. Haastattelussa kerättiin opinnäytetyön kannalta tarpeellista tietoa ja haastattelua varten oli laadittuna teemarunko, joka ohjasi haastattelutilannetta (Eskola & Suoranta, 1998, 56.) Opinnäytetyön purkamisessa oli tärkeää huomioida, että aineisto tulee tarkasti ylös haastateltavien suullisten lausumien mukaan. Aineiston analysointiin liittyi erityisiä haasteita, kun siinä huomioitiin vastausten tulkinnan mahdollisuus. Opinnäytetyön tekijältä vaadittiin kriittistä ja syvällistä tulkintaa. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 20.)

Opinnäytetyössä käytettyjen kirjallisten lähteiden, artikkeleiden ja tutkimusten valinnassa on noudatettu kriittistä ja asianmukaista käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytännön mukaista on opinnäytetyöprosessin kuvaaminen yksityiskohtaisesti ja sille kuuluvan arvon mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 127, 132–133). Opinnäytetyön tekijä sitoutuu luottamukselliseen tiedon käyttöön ja sen vuoksi kerätty aineisto on käsitelty ja säilytetty luottamuksellisesti sekä haastatteluaineisto tuhottu opinnäytetyön valmistuttua. (Mäkinen, 2006, 120).

7.3 Opinnäytetyön luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei ole yksiselitteisiä ohjeita. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 140). Tutkimuksen on oltava luotettava ja ne perusteet esitetään, joilla tutkimus katsotaan luotettavaksi. Luotettavuutta tulee arvioida työn kuluessa. (Varto, 1992, 103–104). Luotettavuuteen vaikuttaa sen laatu. Teemahaastattelu menetelmässä koin tärkeäksi, että haastattelun vaiheet on huolellisesti etukäteen suunniteltu. Ennen haastattelua laadin teema-rungon, joka sisälsi haastattelussa käytettävän teema-alueen ja lisäkysymyksiä. Ne olivat haastattelussa tukena, että teema-alue tulee käsitellyksi. Haastattelutilanteeseen valmistauduin etukäteen ja haastateltavien kanssa oli sovittu käytännöstä ja toteutuksesta. Haastattelun laatuun vaikuttaa oleellisesti teknisen välineistön kunto. Ensimmäisen haastattelun jälkeen litteroin aineiston heti testatakseni aineiston kuuluvuutta ja tein tarvittavia muutoksia kuuluvuuden parantamiseksi seuraavissa haastatteluissa. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 184.)

Luotettavuuteen vaikuttaa miten tarkasti työn vaiheet on kuvattu raportissa. Lukijoille asiat tulee kertoa riittävän tarkasti ja perusteellisesti. Tärkeää on selkeä ja ymmärrettävä kuvaus ja että asiat ovat yksityiskohtaisesti esillä. Raportti on selkeä kuvaus tutkitusta ilmiöstä ja opinnäytetyöprosessista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 232; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 141.) Opinnäytetyö oli luonteeltaan kvalitatiivinen. Aineisto keräämisessä päädyin teemahaastatteluun, koska se antoi mahdollisuuden haastateltaville tuoda äänensä kuuluviin. Metodien valintaan vaikutti opinnäytetyön tekijän kiinnostus aiheen syvempään tarkasteluun. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 48.) Aineiston analysointi toteutettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käyttäen ja analysoinnista on raportoitu selkeästi sekä kaaviot tehty kuvaamaan analysointiprosessia. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 141). Tulosten luotettavuutta lisää tulososassa olevat suorat lainaukset haastattelusta. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 194).

Luotettavuuteen sisältyy haastatteluun osallistuneiden haastateltavien henkilöllisyyden suojaaminen. Opinnäytetyössä haastateltavat jäävät nimettömiksi. Tietosuoja huomioidaan myös lausumien esittämisperiaatteissa. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 195; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 131.)

LÄHTEET

- Ahteenmäki-Pelkonen, Leena. 1993. Päivähoidon uskontokasvatus. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Alasuutari, Pertti 1995. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Blennberger, Erik 2002. Diakonia ja diakonian teologia. Teoksessa Lahtinen Mikko & Toikkanen Tuulikki (toim.) Diakoniatieteen vuosikirja – Anno Domini 2002. Lahden diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti. Tammer-Paino, 165–178.
- Collins, John N. 2009. Historical aspects of interpretation. Artikkel. Diakonian tutkimus. 2009 (2).
- Collins, John N. 2009. Is the diaconial ministry based on a misunderstanding. Artikkel. Diakonian tutkimus. 2009 (2).
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. – Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS Kustannus.
- Gothoni, Raili & Jantunen, Eila 2010. Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia A Tutkimuksia 25. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Halme, Lasse 2010. Lapsen parhaaksi. Uskontokasvatus kokonaisvaltaisen ihmiskuvan valossa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Hatakka, Erja 2000. Elämää lapsen rinnalla –kasvattajien ja vanhempien käsityksiä päiväkotien uskontokasvatuksesta. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF –tiedosto. kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2000/hatakka_erja.pdf
- Heino, Harri 2002. Mihin Suomi uskoo tänään? Juva: WS Bookswell.
- Heinonen, Leena 2002. Hiljaisuus ja hiljentyminen. Teoksessa Saarinen Seija (toim.) Kaikille tilaa riittää. Helsinki: Lasten Keskus.

- Hilska, Päivi 2004. Monikulttuurisuuden kohtaaminen. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juha & Salmensaari, Leena (toim.) Lapsityön käsikirja. Kirjapaja oy, Helsinki. Gummerus kirjapaino oy, Jyväskylä.
- Hilska, Päivi; Kallioniemi, Arto & Räsänen, Antti 2003. Lapsen sielun maisema. Helsinki: Hakapaino.
- Hilska, Päivi; Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha 2005. Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu –teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirvonen, Ritva 2002. Hiippakunnallinen ja rovastikunnallinen diakoniatyö. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 290.
- Honkkila, Antero 2002. Seurakuntadiakonia. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 270–271.
- Hyytiäinen, Minna 2009. Lastentarhanopettajien käsityksiä monikulttuurisesta uskonto- ja katsomuskasvatuksesta. Oulun yliopiston opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.
- Ihmisoikeudet 2010. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Viitattu 19.1.2011. <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=ykn-julistukse-ja-sopimukset>
- Ikäläinen, Samuli 2008. Uskontokasvatus Pieksämäen kunnallisissa päiväkodeissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Itä. sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF -tiedosto http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pieksamaki2008/IkalainenSamuli.pdf.
- Jussila, Maarit & Koivukangas, Riikka 2008. Päiväkotien ja seurakunnanvälinen yhteistyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Pohjoinen, Oulu. Diakoninen sosiaali-, terveys-, ja kasvatustieteiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF -tiedosto. http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Oulu2008/0c776e_Oulu_Jussila_08.pdf

- Jussila, Jarmo; Oinonen, Mikko; Unkuri, Juhana & Vatanen, Osmo 2004. Kirkon ja uskon sanakirja. Jyväskylä: Kirjapaja Oy.
- Juusela, Tuulikki, Lillia, Tuula & Rinne, Jari. 2000. Mentoroinnin monet kasvot. Helsinki: Yrityskirjat Oy.
- Jääskeläinen, Ilkka 2002. Diakoniatoinnin muodot. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kallioniemi, Arto 2000. Helsinkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 220. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kallioniemi, Arto 2004. Uskontopedagogiikka lapsityön taustalla. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juha & Salmensaari, Leena (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kallioniemi, Arto 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. Teoksessa Hilska, Päivi; Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha 2005. Uskonnonopetus uudella vuosituohannella. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kallioniemi, Arto 2008. Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Kangasmaa, Tiina, Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen – uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kallioniemi, Arto & Ubani, Martin, 2010. Eksistenssianalyttinen didaktinen teoria uskonnon opetuksen uudistajana. Teoksessa Kallioniemi, Arto; Toom, Auli; Ubani, Martin; Linnansaari, Heljä & Kumpulainen, Kristiina (toim.) Ihmistä kasvattamassa. Koulutus – Arvot – Uudet avaukset. Turku: Painosalama Oy, 311–330.
- Kangasmaa, Tiina, Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi 2008. Lapsenkaltainen – uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kiimingin kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2007–2010. Viitattu 28.4.2011 http://www.kiiminki.fi/easydata/customers/kiiminki2/files/paivahoito2009/kiiminki_vasu.pdf

- Kirkkohallitus 2003. Oppiminen ja ohjaus työelämässä -opas seurakunnille. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kirkkojärjestys, 1991. Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 v. 1993. Viitattu 20.1.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055>
- Kirkkolaki, 1993. Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Kirkkolaki 26.11.1993/1054 Viitattu 20.1.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>
- Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja. 2008. Kirkon kasvatus ja nuorisotyö/Kirkkohallitus. Viitattu 17.3.2011. http://www.evl-slk.fi/files/346/Varhaiskasvatuksenkehittamisen_asiakirja.pdf
- Komulainen, Jyri 2008. Miksi tarvitsemme uskontokasvatusta? Yhteiskunnalliset muutokset haastavat kasvatuksen kentän. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen – uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kolkka, Marjo; Mantela, Jaana; Holopainen, Anne; Louhela; Juhani, Packalen & Kaisvuo, Terhi 2009. Yhteiskunnallinen osaaminen – haaste ja tehtävä. Helsinki: Kirjapaja .
- Kontio, Birgitta 2010. Lapsityöntekijä, Kiimingin seurakunta. Kiiminki. Henkilökohtainen tiedonanto 30.3.2010.
- Lamminmäki-Vartia, Silja 2010. ”Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä” Uskonto ja uskontokasvatus monikulttuurisen päiväkodin arjessa ja kasvattajien puheissa. Helsingin yliopisto. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma.
- Laki 304/83 2a §. Laki lasten päivähoitosta annetun lain muuttamisesta. Viitattu 15.9.2010 <http://www.finlex.fi/fi/laki>
- Launonen, Pekka 2008. Kasvattava ja palveleva kirkko – kristillinen lapsi- ja nuorisotyö historian murrosvaiheessa. Teoksessa Porkka Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Porvoo: Lasten Keskus.
- Latvus, Kari 2009. Diakonia virka uusimman raamatuntutkimuksen valossa – Väärinkäsityksiä ja tosi rakkautta. Diakonian tutkimus 1, 36.
- Lillia, Tuula, 2000. Mentoroinnin teoriaa. Teoksessa Juusela, Tuulikki; Lillia, Tuula & Rinne, Jari (toim.) Mentoroinnin monet kasvot. Helsinki: Yrityskirjat Oy.

- Lindfors, Helena 2010. Jumalan varassa – Kirkon perhetyön perusteita. Diakonia 2/2010. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa, 8–9.
- Luumi, Pertti 1997. Symbolididaktiikka –menetelmiä ja työtapoja. Teoksessa Luukkonen Liisa (toim.) Nollasta neljääntoista. Käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Jyväskylä: Lasten Keskus.
- Majakangas, Niina 2005. Liisa päiväkodin uskontokasvatuksessa – Lastentarhanopettajaksi opiskelevien näkemyksiä tyytyväisyyttä ja tyytymättömyyttä aiheuttavasta uskontokasvatuksesta. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma.
- Malkavaara, Mikko 2007. Suomalaisen diakoniatyön taustat ja nykytilanne. Teoksessa Latvus, Kari & Elenius, Antti (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna, 120–121.
- Mattila, Karita-Pupita. 2003. Lapsidiakonian käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mattila, Sirkka 2006. Uskontokasvatus esiopetuksen arjessa ja juhlassa. Lapin yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Mattila, Sirkka 2008. Uskontokasvatuksen orientaatio. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen – uskonnollis – katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Mauno, Hellevi 2010. Jouluperinteet katoamassa. Ilta sanomat 17.12.2010, 8–9.
- Metsämuuronen, Jari 2007. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp Ky, Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.
- Muuranen, Johanna & Pyykkönen Taija 2003. Uskontokasvatus monikulttuurisessa päiväkodissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF – tiedosto.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2003/MuranenPyykkonen03.pdf
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Ojell, Raili 2009. Vasu ja Vake vuoropuhelussa. Seurakuntien lapsityön keskus ry. Viitattu 17.3.2011.
http://www.evl-slk.fi/kirkon_varhasikasvatus/vake/heratteita_vakeen_osa_8

- Paarma, Jukka 2009. Kodit ja lapsiperheet muutoksessa. Teoksessa Lahtinen, Mikko; Pohjalainen, Terttu & Toikkanen, Tuulikki (toim.) Anno Domini. Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala, 17–20.
- Pesonen, Marja i.a. Artikkelit Tampereen hiippakunnan kotisivuilla; Mitä mentorointi on? Mentorointi ohjausmuotona. Viitattu 20.8.2010
<http://www.tampereenhiippakunta.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=000101>
- Pesonen, Marja 2008. Mentorointi työtapanä: läsnäoloa ja vastavuoroisuutta. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen – uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Petäjä, Heljä 2008. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Teoksessa Porkka Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Porvoo: Lasten Keskus.
- Ryökäs, Esko 2000. Oppiiko diakonian? Vuosina 1986 ja 1987 hyväksytyjen diakonian koulutusohjelmien uudistuneisuus. Sarja B Nro 79. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ryökäs, Esko 2002. Diakonian tutkimus. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Ryökäs, Esko 2006. Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksien opilliset liittymät. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 14. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Räsänen, Heikki 2007. Raamattu, varhaiskirkko ja diakonia. Teoksessa Latvus Kari & Elenius Antti (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Räsänen, Antti 2009. Uskontokasvatus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Jyri Komulainen & Muka Vähäkangas (toim.) Luterilaisen Suomen loppu? – kirkko ja monet uskonnot. Juva: Ws BooksWell.
- Rättyä, Lea 2009. Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. Väitöskirja. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos.
- Saarinen, Seija 2007. Lapsi on osallinen. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja. Seurakuntien lapsityön keskus ry. Viitattu 17.3.2011
http://www.evl-slk.fi/kirkon_varhaiskasvatus/vake/heratteita_vakeen_osa_4

- Siekinen, Kirsi, 2010. Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: PS Kustannus.
- Suvanto, Satu 2008. Unohtuuko Jumala? Uskontokasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Länsi. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF –tiedosto. http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pori2008/1ded5e_Pori_Suvanto_2008.pdf
- Seppo, Juha 2008. Uskonnonvapauden kehitys ja nykyinen sisältö. Teoksessa Porkka Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Porvoo: Lasten Keskus.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, oppaita 56. Viitattu 29.8.2010 <http://www.stakes.fi/varttua/ajankohtaista/vasu.htm>
- Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Kirjayhtymä Oy.
- Veikkola, Juhani 2002. Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet. Teoksessa Helosvuori, Riitta; Koskenvesa, Esko; Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 107, 115–117.
- Väisänen, Raija 2010. Diakoniatyön rooli yhteiskunnallisten muutosten analysoijana. Diakonia 1/2010. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa, 48–49.
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Otavan Kirjapaino Oy: Keuruu.

LIITE 1.

HEI

21.12.2011

Opiskelen Diakonia-ammattikorkeakoulussa Oulussa ja opinnoissani olen loppusuoralla. Viime keväänä (2010) olin harjoittelujaksolla Kiimingin kunnassa tutustuen varhaiskasvatukseen ja sen organisaatioon. Opintoihini liittyy opinnäytetyö, jonka aihe muotoutui harjoittelujakson aikana. Kehitystehtävä, josta olen jatkanut opinnäytetyöksi, koskee Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumista Kiimingin kunnan varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen ja toteutan sen teemahaastatteluna.

Tarkoitukseni on haastatella varhaiskasvatuksen ammattilaisia, joilla on näkemyksiä uskontokasvatus teemasta, mahdollisia kokemuksia seurakunnan järjestämästä mentorointi koulutuksesta tai erilaisia kehittämisehdotuksia uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseksi tulevaisuudessa.

Haastattelu nauhoitetaan ja aineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Haastateltavan henkilöllisyys ei tule julki missään työn vaiheessa. Haastattelut suoritan viikoilla 5 ja 6. Haastateltavaksi ilmoittautuessa voi ehdottaa mahdollista sopivaa ajankohtaa.

Päivät ja ajat ovat :

ke 2.2.2011 klo 9.00 ja 10.00

pe 4.2.2011 klo 9.00

ma 7.2.2011 klo 9.00

ke 9.2.2011 klo 9.00 ja 10.00

pe 11.2.2011 klo 9.00

Ilmoittautumiset haastateltavaksi voi tehdä minulle suoraan ja olisi hyvä jos sähköpostissa käy ilmi myös Päiväkodin nimi ja osoite.

Ystävällisin terveisin Päivi Ervasti

p. xxx-xxxxxxx

paivi.ervasti@student.diak.fi

LIITE 2.

TEEMAHAASTATTELU RUNKO

Taustatiedot

1)	Olen iältäni	4.	40-49 –vuotias
1.	alle 20-vuotias	5.	50-59 –vuotias
2.	20-29 –vuotias	6.	yli 60 –vuotias
3.	30-39 –vuotias	7.	
2)	Koulutus	4.	lastenhoitaja
1.	lastentarhanopettaja	5.	lähihoitaja
2.	sosiaalikasvattaja	6.	lastenohjaaja
3.	sosionomi	7.	muu,mikä
8.	? _____		

1) Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio

-Minkä ikäisten lasten kanssa työskentelee päiväkodissa?

-Millaisia ikäkauteen liittyviä asioita tulee huomioida lasten toiminnan suunnittelussa?

-Mitä uskonnollis-katsomuksellinen sisällönorientaatio mielestäsi tarkoittaa?

-Miten uskontokasvatus lapsiryhmässänne vastaa mielestäsi sille asetettuja tavoitteita?

-Millaisia toimintamuotoja uskontokasvatus sisältää omassa päiväkodissa?

-Millä tavalla uskontokasvatus tulee esille arkipäivän tilanteissa työssäsi?

-Mitkä orientaatioalueet toteutuvat luontevasti uskonnollis- katsomuksellisen orientaation kanssa? Mainitse muiden orientaatioalueiden liittymisestä esimerkkejä.

2) Yhteistyö seurakunnan kanssa

-Miten erotat seurakunnan kasteopetuksen ja päiväkodin uskontokasvatuksen?

-Millaisia näkökulmia seurakunnan ja kunnan keväällä 2010 järjestämä koulutustilaisuus antoi uskontokasvatukseen?

-Oletko saanut seurakunnan järjestämää mentori ohjausta? Jos olet niin millaisia kokemuksia?

-Odotuksia seurakunnan lapsityöohjaajalta koskien uskontokasvatusta?

3) Haasteet ja toiveet

-Millaisiin haasteisiin törmää nykyisin päiväkodissa koskien uskontokasvatusta?

-Millä tavalla uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio on esillä kasvatuskumppanuudessa? Miten perheen henkilökohtaiset asiat huomioidaan?

-Miten toivoisit uskontokasvatusta kehitettävän?

LIITE 3.

Kuvio 6. Esimerkki aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
”noissa kirjoissa tulee paljo miten ollaan ystäviä, miten kohdellaan toisia ja kaikki on tasa-arvoisia”(H16)	lastenkirjat opettavat hyviä tapoja	TOISTEN HUOMIOIMINEN JA KUNNIOITTAMINEN
”me sit myös ohjataan ja opastetaan lapsia toisten huomioon ottamisessa ja kunnioittamisessa” (H5.1)	toisten lasten huomioiminen ja kunnioittaminen arjessa	
”ja sitä niinku meidän ohjaajien suunnasta, että kohdellaan lapsia niin, että ne on kaikki yhtä arvokkaista ja tärkeitä”(H5.2)	lasten huomioiminen ja välittäminen	
”ensinnäkin se on sitä että ihan tässä arjessa se on sitä lähimmäisenä olemista” (H4.1)	lähimmäisenä olemista arjessa	
”kirkkovuoden läpi käymistä ja mukana elämistä”(H6.1)	uskontokasvatus etenee kirkkovuoden mukaan	
joo ja sit toi enkelitaivaan ja suvivirsi on aina ollu meillä juhlissa”(H17)	juhlissa virret esillä	
”jouluvalmisteluissa ja pääsiäisen alla voidaan sivuta ehkä aihetta”(H36.4)	uskontokasvatus esillä jouluna ja pääsiäisenä	

LIITE 4.

Kuvio 7. Esimerkki aineiston abstrahoinnista eli käsitteellistämisestä.

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka	Yhdistäväluokka
Toisten huomioiminen ja kunnioittaminen	Kulttuurin ja perinteen esillä pitäminen	TOTEUTUMINEN LAPSILÄHTÖISYYTENÄ	USKONNOLLIS-KATSOMUKSELLINEN ORIENTAATIO OSANA ARJEN PEDAGOGIIKKA
Juhlat ja kirkkovuosi			
Elämän suuret kysymykset	Lapsen kohtaaminen ja vuorovaikutus		
Perheiden elämän vaiheet			

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka	Yhdistäväluokka
Tiedottaminen ja avoimuus	Kotien tukeminen	TOTEUTUMINEN ERILAISUUDEN HUOMIOIMISENA	USKONNOLLIS-KATSOMUKSELLINEN ORIENTAATIO OSANA ARJEN PEDAGOGIIKKA
Yhteistyöperheiden kanssa			
Erilaisuuden huomiointi arjessa	Erilaisuuden ilmeneminen		